

સુચિ

કલા	ગુલઘડી	કિશોર રાવળ	૨
	જ્યાં જ્યાં નજર મારી પડે	જ્યંતિ આલગિયા	૨
	તખેશ્વરનું મંદિર	જ્યંતિ આલગિયા	૩
	કોટેશ્વર	અંજના દલાલ	૩
	નારાયણ સરોવરનું મંદિર	અંજના દલાલ	૪
	માઉન્ટ હ્યુડ, ઓરેગોન	કિશોર રાવળ	૪
કવિતા	શબરીનાં બોર	કોકિલા રાવળ	૫
	રોકો	સુમન અજમેરી	૬
	પત્થર યુગના માનવીઓ	'કૃષ્ણાદિત્ય'	૭
	શ્રાવણી મિજાજ	દર્શના મહેતા	૮
	દાદા મને	બળવંત પટેલ	૯
	એમજ	ચન્દ્રકાન્ત પટેલ	૧૦
	અંતર	સુમન અજમેરી	૧૦
	આભા મળી છે	કિશોર મોદી	૧૧
	પદ્ધિયાનો દીવો	રમેશ પટેલ	૧૧
	હૃદયનું કટકું	ભાલચન્દ્ર નાણાવટી	૧૨
	Do not go gentle into the night	Dylan Thomas	૧૨
મારો મમરો	નયણાંની આગસ	કિશોર રાવળ	૧૩
વાત્તી	ભુવન મનમોહિની	કિશોર રાવળ	૧૪
	રિહર્સલ	રોહિત પંડુયા	૧૬
	અજાણ્યો	હિમાંશી શેલત	૧૮
લેખ	યાદ છે યાદ છે! તમને યાદ છે?	કોકિલા રાવળ	૨૧
	જાણો છો ખરાં?		૨૨
	રહેવાય નહીં, સહેવાય નહીં!	ચન્દ્રેશ ઠાકોર	૨૩
	બનો બમ્બઈના બાબુ	મલય ભવુ	૨૪
	Sorry	કિશોર રાવળ	૨૫
	અણમોલ સોગાદ, આપણા માટે	કિશોર રાવળ	૨૭
	મનમાનીતી	કિશોર રાવળ	૨૮
વાનગી	સિંધી કઢી	કોકિલા રાવળ	૩૧
પ્રતિભાવ	વાચકો કહે છે		૩૨

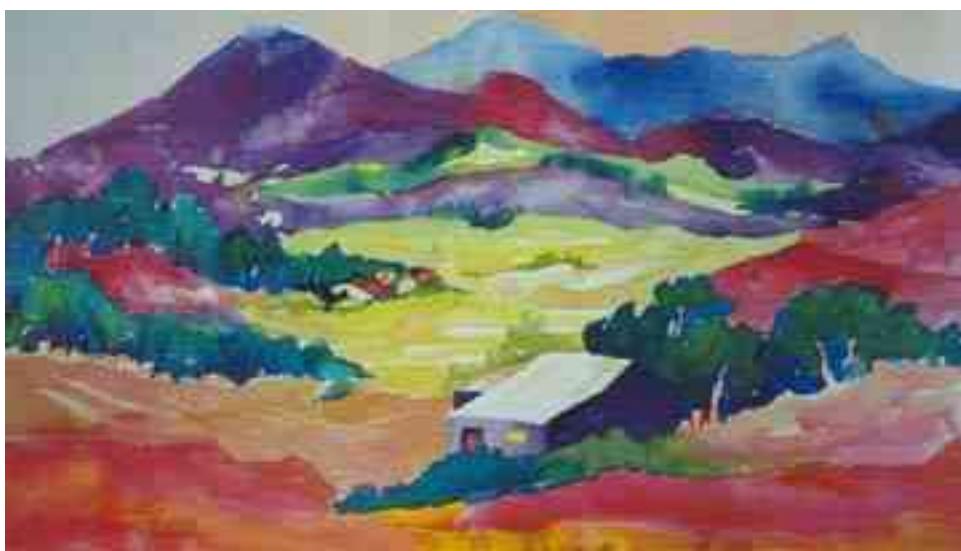

ગુલાબી
કિશોર રાવળ

જ્યાં જ્યાં નજર મારી પડે

જ્યંતિ આલગિયા

તખેશ્વરનું મંદિર (ભાવનગર)
જ્યંતિ આલગિયા

કોટેશ્વર
અંજના દલાલ

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક
કિશોર રાવળ

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

4

નારાયણ સરોવરનું મંદિર
અંજના દલાલ

માઉન્ટ હૂડ, ઓરેગોન
કિશોર રાવળ

કિશોર રાવળ

શબરીનાં બોર
ક્રેકિલા રાવળ

ચન્દ્રકાન્ત પટેલ

આપને જોયા પછી હું ખુદને ભૂલી ગયો,
અંખડી અથડાઈ ત્યારે ભાન હું ભૂલી ગયો!

હું ચાહું એટલે મારી કને આવી શકે છે એ,
મને ચાહે છતાં કદીયે બની શકે ન મહારાં એ!

સપનામાં જિંદગીના જામ બહુ જોયા,
અંખો ખોલી તો બધા નકામા થૈ ગયા.

પહેલી નજર પણ આપની, એવી હતી--
તોબા! કરું શી વાત?
ચોટ લાગી

અંબાલાલ ડાયર

હૃદય પાખાણ છે એવાં સહેવાયાં નહીં મહેશાં
પહાડે એટલે ઝરણાં વહાવી રંગ રાખ્યો છે!

જવન માતરી

શ્રદ્ધાનો હો વિષય તો પુરાવાની શી જરૂર?
કુરાનમાં ક્યાંય પયગંબરની સહી નથી.

ચિનુ મોઢી

જાત જાકળની છતાં કેવી ખુમારી હોય છે,
પુષ્ય જેવા પુષ્ય પર મારી સવારી હોય છે!

પ્રીતમ લખલાણી

નહીં મુખે
પનિહારીના
રૂપની વાતો સાંભળી
દરિયો
દિ' આખો
મન મૂકીને ઉછલ્યા કરે!

હરીન્દ્ર દવે

પગલાને ઓળખું ને પ્રતિબિંబને ઓળખું,
રસ્તા ઉપર બને તો અરીસા મદ્દાવજો,
આ શું કે સતત ભય રહે-તૂટી જશે સંબંધ
વીજળીની ડાળ પર કોઈ માળો ન બાંધજો!

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

૬

આ મૌનને પડધાતા તો રોકો
આ ગીતને લરજાતા તો રોકો

ચોતરફ લિંસા-આંધી છવાઈ
વિનાશને બળ ખાતા તો રોકો.

છાઈ ગયો ગોઝાર સમાટો
હત્યાકંડને વકરાતા તો રોકો

કેવાં મચ્યાં કન્દન ચારે-પા?
અંતર્દીહને ભડકાતા તો રોકો.

કાંધે સગાં સંહરે છેતરીને
શ્રદ્ધાદીવો અળપાતા તો રોકો

શન્તુ થઈ સૌને સંતાપતા આ
સંત્રાસને ઉધમાતા તો રોકો

જન ક્યાં જઈ જીવે આંગણું છોડી?
સંતાપને હિજરાત તો રોકો

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

7

'કૃષ્ણાદિત્ય'

પથ્થર યુગના પ્રતિનિધિ શા
અવર્ચીન યુગના માણસ જોયાં.
માણસ મારી રાજી થાતા
માણસ જેવા માણસ જોયાં.
આભને અડતા ભડકા વર્ચ્યે
અંતરના અંધારાં જોયાં.
સોમા મજલાની બારી પાસે
માનવમૂલ્યો નોંધારા જોયાં.
પ્રાણપંખેં ઊડતાં પહેલાં
માનવદેહોને ઊડતા જોયા.
વિશ્વ એક એના બે માળા
કકડભૂસ કકડાતા જોયા.
ભગ્ન ભુવનની ધૂમ્રસેરથી
દાદા સૂરજ જંખાતા જોયા.
ગગન ગોખના દરબારે પણ
દેવદૂત રઘવાયા જોયા.
પ્રેમશોર્ય 'ને બંધુભાવને
ધરતી સોડ લપાતા જોયા.

શ્રાવણી મિજાજ
દર્શના મહેતા

વર્ષની હેલીએ સૂરજ લજ્જાયો, સજી
શ્રાવણી પૂરવા એ
રંગોળી સતરંગી

અસુરંગી ટહુકારે ભીજાઈ મધૂરી
ઘનઘેર્યા આકાશે
લલકારી વીજળી

જીલી રહી તમ ધરા વર્ષની આચમની
ગર્જતા નાદે મળન
થનગાની રહી

કુંપળ ઉમંગભરી, ઝાકળ લહેરાવતી
શ્રાવણી સરોવરે
શરમાઈ પોયણી

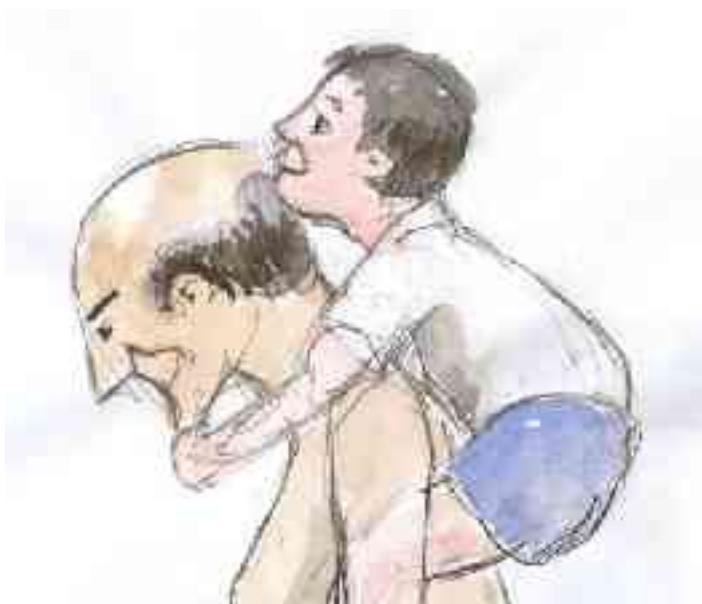
ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

૧

બળવંત પટેલ

દાદા, મને વાંચવાનું કહેશો નહીં.

રૂરી રૂપાણી ઓપડીને

પૂરું ચડાવી દઉ

તમને ગમે તો સરસ મજાનું

સ્તીકર લગાડી દઉ

દાદા, મને વાંચવાનું કહેશો નહીં.

તમે કહો તો બૂટ તમારા

પાલિશ કરી દઉ

બ્રશ લગાવી, કપું મારી,

ચકચક કરી દઉ

દાદા, મને વાંચવાનું કહેશો નહીં.

તુણસી ફૂદી રસે રસેલી

ચાય બનાવી દઉ

ખાંડ ખપાવો ખોબો તોયે

દાદાને ના કહું

દાદા, મને લખવાનું કહેશો નહીં.

દાદા, મને ભષાવાનું કહેશો નહીં.

મા'દેવ મંદિર દર્શન જવું તો

તમારી લાકડી થઉ

પગ માંડ્યેથી પીડા થાય તો

કાવડમાં લઈ જઉ

દાદા, મને ભષાવાનું કહેશો નહીં.

ચંદ્રકાન્ત પટેલ

('યૌવન ખેલે ફાગ' સંગ્રહમાંથી સાભાર)

તારી યાદમાં હરરોજ
જૂરી હું જાઉ છું એમજ;
પલેપલ જાય છે વીતી
દૂઃખી હું થાઉ છું એમજ.
જોતો નથી જયારે તને,
ત્યારે જલી જાઉ છું;
રોજરોજ હું મૂઝાઉ છું એમજ.

છોને કહ્યું: 'બંધાઈ રહે છે
પ્રીત વિજોગે ખરી'
ધૈર્ય ઉરમાં ના રહે,
ગભરાઉ છું એમજ.
ઘણું સહવા ઘણું મથતો,
મુસીબત એજ મોટી છે,
રડી હું જાઉ છું એમજ

અંતર

સુમન અજમેરી

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા, નદી બે તટનું અંતર
વચ્ચે વહે વહેણ અનિરુદ્ધ શી રીત મળે અંતર?

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા...

આભ ઊચેરા વાદળો વચ્ચે, સમદર ઊડી ખાઈ
કેમે હું આવું તારી સમીપે? વાયરો વિપરિત વાય

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા...

તું ગિરિવર ટોચ રે વાલમ, હું કૂપનું અતળ જળ
હલકોરે ઉર ઊછળે તરંગું, મર્યાદ પટકે તળ

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા...

અળહળ કરતો સૂરજ તું ને હું રાત-ધેરો અંધાર
ભાંજિયે કેમે નેહને વર્ષણ? દન ખડો બની પહાડ

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા...

આભ-ધરા-શું અંતર વિષમ, કઠણાઈ રેખ રે કાળી
લમણે લખાયું ન મળયું, જૂરવું જીવડો બાળી

તારી ને મારી વચ્ચે વાલમા...

આભા મળી છે

કિશોર મોટી

(તેમના ગજલસંગ્રહ 'મોહિની'માંથી સાભાર)

સાંજને શર્મિલી જલધારા મળી છે,
કે નદીની ઋણું જળદળતા મળી છે.

આ હવાએ તુજ પરિચય કેળવ્યો ને,
હોઠને તુજ નામની શોભા મળી છે.

આંગણું પણ ઓછું ઓછું થઈ ગયું છે,
કંકુવણી તારી પગરવતા મળી છે.

પારિજાતકના ઘવલ કુંડળ ધર્યા છે,
દિલને તારી ખુશ્ભૂમય ગાથા મળી છે.

તુજ પ્રતીક્ષાની છવિ રૂમજુમતી કેવી!
અંખને જલમલતી લીલપતા મળી છે.

શ્રાવણી 'કિશોર' સ્પંદન ઝરમરે છે,
ઈન્દ્રધનુની ચિત્તને આભા મળી છે.

પદ્ધિયાનો દીવો

રમેશ પટેલ

(કાવ્યસંગ્રહ 'પ્રેમોર્ભ'માંથી સાભાર)

પદ્ધિયાનો દીવો થઈ જાય જળમાં, હું અંધારે તરતો,
નિજનાં જળહળ તેજ નિરખતો હું સદાયે સરતો.
ગગને ઊંઘ્યો ચાંદ સલૂણો એ પણ જળમાં તરતો,
સાથે હું પણ એની સંગે, સંતાકૂકડી રમતો.
આગળ આવે કોઈ વખત તો, એમાં હું છું ફરતો,
તહીં આરતી વરુણદેવની ગોળ ફરીને કરતો.
કહી જોઈ લઉ એકલ દીવો પ્રેમે જઈને મળતો,
સાથે બાંધી સોહની દોરી, નિરંત સાથે રહેતો.

હદ્યનું કટકું
ભાલચન્દ નાણાવટી

એ બાગને શું કરું?
જ્યાં બોલતું બુલબુલ નથી હોતું.
એ મયખાના શું કરું?
જ્યાં પાયલનું રૂમજુમ નથી હોતું.
એ નયનોને શું કરું?
જ્યાં હેતનું લટકું નથી.
એ હાસ્યને શું કરું?
જ્યાં હદ્યનું કટકું નથી હોતું.
એ સ્નેહને શું કરું?
જ્યાં વિરહનું જલવું નથી હોતું.

Do not go gentle into that good night, Dylan Thomas

Do not go gentle into that good night,
Old age should burn and rave at close of day;
Rage, rage against the dying of the light.

Though wise men at their end know dark is right,
Because their words had forked no lightning they
Do not go gentle into that good night.

Good men, the last wave by, crying how bright
Their frail deeds might have danced in a green bay,
Rage, rage against the dying of the light.

Wild men who caught and sang the sun in flight,
And learn, too late, they grieved it on its way,
Do not go gentle into that good night.

Grave men, near death, who see with blinding sight
Blind eyes could blaze like meteors and be gay,
Rage, rage against the dying of the light.
And you, my father, there on the sad height,
Curse, bless, me now with your fierce tears, I pray.

Do not go gentle into that good night.
Rage, rage against the dying of the light.

(મિત્ર સુભોધ શાહે આ એક કવિતા તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું.
ગમી ગઈ. ગુજરાતીમાં આ વિચાર રજુ કરવા કોઈને મન
છે? આવવા દો.)

નયાણાંની આળસ

શરદ દેશપાંડે ભારતમાં એક કંપનીમાં પર્સનેલ ઔફિસર તરીકે કામ કરે. બહુ ઉત્સાહથી કામગારો સાથેના સંબંધો સાચવવામાં ઘણો સફળ થયા. પરિણામે કંપનીના કોલાબેરેટરના કારખાનામાં બે મહિના માટે ટ્રેઈનિંગ પર મોકલવા એની વરણી બહુ સહજતાથી થઈ.

અમેરિકા જઈ ઘણું ઘણું શીખવા માટે પોતે અગાઉથી બધું લિસ્ટ બનાવ્યું. અને અમેરિકા જઈને પહેલે જ દિવસે ન્યુ ઝર્સીના કારખાનામાં પગ મૂક્યો અને એના ડોળા વિસ્ફારિત થઈ ગયાં. એને થયું, 'આટલી સ્વચ્છતા? શક્ય છે? ઔફિસમાં કે કામની જગાએ તો ઠીક પણ જમવાના કાફેટેરીઆમાં પણ ચોખ્યું ચણાક! રસોડામાં ગયો તો ત્યાં ભૌષય પર શાકના પાંદડા, દાઢા-દૂઢાણી, લચકા કે લોંદા નહીં, તેલના ડાઢાઓ, બળી ગયેલા વાસણો એવું કશું જ નહીં. લોભીમાં પણ ન કાગળના કટકા, ઝૂચા કે સિગરેટના હૂંઠાં નહીં. જાજરાં પણ સ્વચ્છ સુધર અને ગંધ વગરનાં....

એણે કોઈને પ્રશ્ન પૂછ્યો. "આટલી ચોખ્ખાઈ કેવી રીતે જાળવો છો? એનો કિમિયો શું?" તો જવાબ મળ્યો કે ચોખ્ખાઈમાટેની સજાગતા. સૌને સારી ચોખ્યી જગા ગમે એટલે એને એવી સ્વચ્છ જાળવવી એ હર વ્યક્તિત્વની એક અણકીયી ફરજ છે. કચરાની જગાએ કચરો નાખાય એટલું જ જાળવી શકાય એટલે બસ. પછી ગાર્બેજ કન્સમાંથી કચરો સમયસર ખાલી કરી એને અવલમ્બન પહોંચાડવાની જ વ્યવ્સ્થા કરવાની રહે.

શરદ બનાવેલા લિસ્ટમાંથી થાય તેટલું શીખી લીધું પણ લિસ્ટના મોખરે 'ચોખ્ખાઈ' ઉમેરી. દેશમાં જઈ એના પર પ્રયત્નો કેન્દ્રિત કરવાનો નિર્ધાર કર્યો.

પાછાં આવતાં જૂબેશ શરૂ કરી. ટેર ટેર કચરો ભેગો કરવાના ડબલાઓ ગોઠવી દીધા. નોટિસબોર્ડ પર અને બધા ડિપાર્ટમેન્ટોમાં કચરો જયાં ત્યાં ન નાખતાં, ડબામાં જ નાખવો એવી હિમાયતો જાહેર કરી. પાણની પિયકારીઓ, બીડી સિગરેટના હૂંઠા જયાં ત્યાં ફેંકવા, ગમે ત્યાં કાગળના ઝૂચાઓ, નાસ્તાના પડીકાઓ ફેંકવા સામે વિવેકપૂર્ણ રીતે નિષેધ પ્રસરાયો.

નિયમિત રીતે જરૂર પડ્યે બધા ડબા ખાલી કરવા એક માણસ રાખ્યો. કયાંક કચરો નજરે આવે તો પોતે દાખલો બેસાડવા ઉચ્ચીને ડબામાં નાખી દેતો. અને એક વિજળીની ઝડપે કારખાનાના રૂપ બદલાઈ ગયાં.

શરદ કોઈને કચરો નાખતા જુએ તો એના દેખતાં જ ઉપાડી પોતે ડબામાં નાખી દેતા અને નાખનારને શરમીદો કરી નાખતા.

આજે શરદને આ એક જ બાબત મોટી સિદ્ધિ સમાન લાગે છે અને અમેરિકાની મુલાકાત વસૂલ થઈ તેમ અનુભવે છે. બહારના મુલાકાતીઓને પણ આ ચોખ્ખાઈ આજે આંખે વળગે છે. પણ હું શરદને મળ્યો અને આ વાતો સાંભળ્યી. પછી તેણે એક વાત ખેદ સાથે કહી. તેણે એક વખત એક મોટા મેન્જરને સિગરેટનું હૂંકું ઓશરીમાં ફેંકતા જોયા. એ હૂંકું લઈને એની પાછળ પાછળ એની ઔફિસમાં શરદ ગયા. પેલા મેન્જર મેન્જરની સ્ટાઇલમાં માત્ર ભવાં ચડાવી કેબિનમાં આવવાનું કારણ પૂછ્યું. "સાહેબ, આ હૂંકું તમે ઓશરીમાં ફેંક્યું હતું તે લઈને આવ્યો છું. ગાર્બેજમાં નાખી દેશો?"

કિશોર રાવળી

પેલાએ એ હુંહું હાથમાં તો લીધું પછી કહે, "જુઓ, તમને ખબર નહીં હોય કે આ કંપનીને મારું મૂલ્ય કેટલું છે. એટલે હું હુંહું ક્યાં નાખું છું એથી મને કશો ફેર પડતો નથી, મને પરવા પણ નથી અને એવી કોઈ ઘગશ નથી કે એવો સમય નથી કે ડબલાઓ ગોતી હું સિંગરેટ એમાં નાખું. સમજ્યા?" પગ પાસે જ વેસ્ટ પેપર બાસ્કેટ હતી અને પેટનું હુંહું અંકિસની ભોય પર નાખી કામમાં રત થઈ ગયા અને શરદને રદિયો આપી દીધો.

આ નયણાની આળસ જ કહેવાય ને કે આપણાં આજુબાજુનું ગંદું દેખાય જ નહીં?

ભુવનમનમોહિની

કિશોર રાવળી

લોકો ઘણીવાર પૂછે કે વાર્તા મારી પાસે કેવી રીતે આવે છે. જુદી જુદી વાર્તાઓ માટે જૂદા જૂદા જવાબો હોય છે. કોઈ માટે મગજનાં ચક્કરો પહેલા-ગ્રીજા તિયરમાં નાખતાં નાખતાં વાર્તાનું ચોકહું બેસારાનું પડે પણ ઘણી વાર તો એક સોગાણી જેમ, કંકુ ચોખા નાળિયેર સોતી આવીને મારા ખોળામાં આવી પડે છે. જુઓ આ એક નમૂનો!

હું તળાજાથી રાજુલાની બસમાં કંઈ કૌટુંભિક કામ માટે નીકલ્યો. બસમાં પેસતાં જ બે ભરવાડણોને બાજુ બાજુમાં બેઠેલી જોઈ. માથે કાળા ઉનની ધાબળી, અંગે તસ્તસતા, રેશમી દોરે મોર-પોપટ ભરેલા કાપડાં, કમરે થાપડા, કાંડે ચક્કચકનાં બલોયાં, પગમાં વ જીછીઆ, કડલાં, મો પર દાઢીએ, નાકે અને કપાળે ધૂંદણાં. એક બાઈ જરા પુખ્ત ઉમરની, પચાસેક વર્ષની, તાંબા જેવી કાચા, આંખોમાં આનંદની દેલ, એના કાનમાં આંગળી આખી ધૂસી જાય એવાં કાચા અને તેમાં પા પા કિલોના ઠોળિયાં, ગળા ઉપર એક ભારે હાંસડી. બીજ જરા નીશ પાંગીશની.

એમની પાછળની સીટમાં મને જગા મળી ગઈ. સામાન વગે સગે કરી મેં ટેકવ્યું માથું અને કરી આંખો બંધ. કંઈ જરા ઝોકું ખવાય તો થાક ઊતરે. પણ મારાં નસીબમાં ઊઘવા કરતાં

વિરોધ લખાણું હશે....

બસ ઉપરી અને બે જણીઓ વાતો કરવા લાગી. રાતના થોડો ખખડાટ સાંભળતાં જ શેરીનું કૂતરણું કાન ઊચા કરે તેમ મારા કાન સળવણ્યા.

"હમણાં તો ભૂંડી, ભારે થઈ.

"થ્યું એવું કે આ માગશરમાં તારા કાકાના માશિયાઈ ભાઈની દીકરીના લગન લેવાણાં. સંધાયનો બૌ આગ્રહ હતો ને હું કેટલાય વરસથી ત્યાં નો' તી ગઈ એટલે હું તો હરબે હરબે ગઈ અદવાડિયું વે'લી ઊપડી ન્યાં પાડરણિંગે, તારા કાકાને કીધું કે તમતમારે નિરાતના પાછળથી હાલ્યા આવજો. ગઈ તો ખરી પણ પાડરણિંગુ કેટલું બડલાઈ જ્યું'તું! હજુ બેઠી ન બેઠી અને મારી દેરાણી કે' કે હાલો આપણે પારલરમાં જાઈ. મેં કીધું ઈશું? તો કે જોવો તો ખબર પડે. મેં કીધું થાકી પાકી છું હવે ઘડી બેસવા દે ને. તું તારે જઈ આવ્ય. મને કે' કે ગળાનાં સમ નો આવો તો! બહુ આધે નથ જવાનું. આંખ બાજુની ડાખીની ગલીમાં જ છે.

"મને ખેંચીને લઈ ગઈ. ધરની બા'ર નીકળી ખૂણો વખ્યા કે 'કુળદેવી જુટી પારલર'. અંદર બતીઓ જળાંહળાં થાય, દીવાલ પર આભલાંવાળું રંગબેરંગી ભરતકામ, દાખલ થતાં મોર્યમાં બથ ભરાય એવડો કૂલનો ગુચ્છો. બધું ટીપટાપ અને ચોખ્યાંચણાંક! બે છોરીયું ભામનગર જઈને શીખ્યાવેલી ને કાઢી આ દુકાન. મને ઓળખ કરાવી, 'આ ભગલા સઈની મંગળી, શે'રમાં જઈને નામ મંદા કરી નાખું છે'. મને થ્યું કે આ

છોડિયુને બીજું કાંઈ નો મણું તે દુકાન માંડી? મારી દેરાણી કે' કે 'તમને ઘડીના છઢા ભાગમાં અપસરા જેવી કરી નાખે. આટલા વરહની ધૂડ કચરો કાઢી કાચા કંચન જેવી કરી દે. બીજાને તો ઠીક પણ આપડને પોતાને જ કાચમાં જોતાં આપડી જ ઓળખ નો પડે'.

"તે મને તો કાંઈ ખબર નો પડે પણ મારી દેરાણી કે કે હું ક્રી એમ કરવા દેખો.. મને તો બેદાડી રાજની ખુરશી પર. ખુરશી કરી વાંકી અને મૂક્યું માથે એક ઓશીકું. એની ઉપર બાયું મારું માયું. પે'લાં તો કે કે વાળ કપાવીએ. મેં ક્રીધું કે મારો ઘણી જીવે છે તો રાંનીંડની જેમ વાળ શીના? દેરાણી કે કે ભેંશના પુંછડા જેવા વાળ થઈ જ્યા છે તો જરા છેડા કપાવો તો કંઈ સરખી લદ્યું હોળાય. જાન આવે તંઈ કન્નિયાના પક્ષની સારી છાપ તો પડવી જોઈ ને? પછી ઉપરથી કે' કે મેં તમને પડ્યા પડ્યા તાલ જોયા કરવાનું ક્રીધું હતું. અને આ મંદા કે' એમ એમ થાવા ધો. એટલે આપણે બોબડી કરી બંધ અને બેઠાં ટગર ટગર જોતાં.

"પેલી છોડીએ મારી ઘાબળી કાઢીને ટીંગાડી ખીટીએ. ખલે પેરાયું એક માથા માટે કાણું પાઠેલ ધોળું બગલા જેવું ક્ષેત્ર. ઓલા ઓશીકા નીચે વાળ ઝૂલતા રાખ્યા, એની નીચે ગળે એક સૂપડા જેવું નાખ્યું અને પછી ગરમ પાણીનો કુંજો રેડી વાળ કર્યો ભીના. પાણી સૂપે જઈને એક થાળમાં પડે. ફીશ ફીશ જેવો સાબુ લગાડ્યો. પેલી છોડીએ વાળની અંદર આંગળા ભરવી ખોપરાં લગણ ઠેડ વાળના મૂળિયાં સુધી ચોળવા માંડ્યું. અરધો કલાક સાબુથી ઘોવાચા ચાલ્યું. ગ્રાસ પાણીએ ઘોયાં. એક છોડી દાંતિયે ભીનાં વાળ હોળતી બેઠી અને બીજી એક હાથમાં કંઈક સીસાપેન જેવું લઈને મારું ભીનું ભીનું મોહું ઘસવા માંડી. દેરાણી કે આપણે ટીકરાં ઘસીએ એવું છે પણ ઈજિલસ ટીકરાં છે, ચામરી ઉત્તરાય નહીં અને વાળ વાળ નીકળી જાય. કપાળ કર્યું સોખ્યું. જીઝી કાતર લઈ મારી ભમરું કાતરી. ઘેટાંના ઊન જેવી ભમર પાતળી કરી અને ધર્યો આરસો. મારા માન્યામાં આવે ને કે આ હું નરબદ્ધી પોતે જ!

"વાળ હોળતી છોડીએ વાળ પર કાતર ચલાવી. છેડે આવેલી ગુંચની ગાંધું કાપી નાખી. વાળ સુંવાળા સટ કરી દીધાં.. પછી મને ક્યે કે કેવો બુઝો રાખવો છે, મણિધર નાગ જેવો, અનારકલી જેવો કે સાકરકોણાં કે મધુરપંખ જેવો? મેં ક્રીધું ઈ બુઝો શું સે?

"તો કે વાળનો ઘાટ કરવો એવો થાય. મેં ક્રીધું કે તું જાણ અને ઈ છોડી. જે સારું લાગે ઈ કરો. ઈ બેચે મસલત કરી ને નકી કર્યું કે લગનને દિવસે સવારના કુંગરિયા પરના રાજના મોરલા જેવો બુઝો ઘરી આપશે. ઈ ટાણે તો મસમોટો ચોટલો બાંધી આખ્યો. દેરાણી કહે હવે આ દાઢી-મૂછું સારાં નથી લાગતાં. ઈને ટૂંપાવી નાખીએ. એટલે ઓલી છોડીએ જીઝો તાર જેવો દોરો લઈ હાથમાં મોરપગલાં જેવું કંઈ કર્યું. દોરો એક એક વાળ ફરતો બાંધે અને સરકણી ગાંઠમાં પકડે. 'ખટ' કરતાં ખેંચે અને પેલો વાળ ટૂંપાઈ જાય, જડમૂળથી!

"પછી પેલી છોડી કે' કે આપડે હવે મોહે અસ્તર મારીએ. મેં દેરાણીને પૂછ્યું આ કૌતક શું છે. તો ઈ કે' કે મોહે પોપૈયાનો મલીદો લગડે. બે કલાક એમાં પડ્યા રો' તો મોહાં ઉપરની કરચલિયું નો રે'.

"પછી તો છાલ કાઢી પોપૈયું સમાર્યું, એને ગુંદીને કર્યો લોચો. મને સૂવડાવી સીધી અને મો પર લપેડ્યો ઈ મલામો અને ઉપર બાંધી એક બુકાની. જીઝો જાણે કેવીય ડાકુ જેવી લાગતી હોઈશ હું.

"મને પૂછે હવે આપડે મીણીક્યોર કરશું. આ નવતર શું ય હરો? જે હોય ઈ, જોઈએ કે આ રંગ વળી કેવો છે! નીકળ્યું શું ખબર છે? હાથના નખ કાપવાનું. પણ આપણે નેરાણીથી કે ચચ્ચાથી નાખ ઊતરડી નાખીએ એવું નેં. વાટકામાં ગરમ પાણી રાખી બે હાથ દૂબાડી દહ મિનિટ રાખે. નખ પોચા પડે એટલે એક રૂપાની ખોતરાણીથી નખ નીચેનો મેલ કાઢે. કાળા પડી ગયલા નખ ધોળાં ધોળાં થાય જાણે દાંત નો કાઢતા હોય! પછી ટ્રેનમાં ઓલો ટીટી રાખે એવા એક સંચાથી બટક બટક મજાની ગોળાઈમાં નખ કાપી કાઢે. પછી ઘસીને સુંવાળા કરે.

"પછી લીધા પગ. ગોઠણ સુધી થાપડું ઊચું કરી એક નજર નાખી મારી દેરાણી બોલી, 'ભાભી, નકરું કીદિયારું ઊભરાણું છે આંઈ. મંગળી, મીણિયાપડી લગાડી સાફ કર' મને કહે કે 'મીણિયાપડીથી વાળ કાઢવા પડશે.' મને કાંઈ ખબર નો પડે. તો ઓલી કે' કે 'જોવો, કરી દેખાનું. જરીક ચમચમશે, ચંત્યા નો કરતાં. મન મક્કમ રાખજો. આનાથી વાળ મૂળમાંથી ઉખડી જોશે. આ કર્યા પછી બે મૈના નવા વાળ ને ઊગે.' એક ત પેલીમાં તેલ જેવું ઓગળેલું મીણ તૈયાર જ હતું. એક લાકડાના ચાપટિયાથી લઈને પગ પર ચોપદ્યું -- ગરમ હતું એટલે થોડી લાય તો લાગી પણ

કિશોર રાવળી

પલકારા જેટલી જ. પછી એક ખોખામાંથી લૂગડાંનો એક લીરો કાઢ્યો અને મીણ પર ચોટાડી દીધો. અને શું થાય છે તેનો વિચાર કરું ત્યાં તો હડપ લઈને લીરો ખેંચી કાઢ્યો. ઘરીક તો 'વોય મારી' થઈ જાય એવું હતું. પણ દેરાણીના દેખતાં મોળી પડે ઈ બીજી, હું નૈં. પગે ચમચમી ગયું. મંદા એમ મીણ ચોપડતી ગઈ, ચપચપ પછી બધે ચોટાડતી ગઈ અને ઉભેડતી ગઈ. હું દાંત ભીસી બેઠી રૈ. બંધુ પણે મારો હાથ ફેરવ્યો તો સાવ સરપ જેવા પગ થઈ ગયા હતા.

"પગ ગરમ પાણીએ ધોયાં, ઘસી ઘસીને ખૂણે ખૂણા સાફ કર્યા, ઘસ્યા, માંજ્યા એમ જ કહેવાય. મજાનો તાંબા જેવો ચળકાટ આણી દીધો. પગના વાડા માટે એક દવા આપી. કે' બે દિ' આખા દનમાં ચાર વાર પગ ધોઈને ચોપડજો. આંગળિયું કૂણી ટીઓરા જેવી થઈ પડશે.

"પછી પેલી છોડી પૂછે કેમ માલીસ કરવો છે? જરાક શરીર કૂણું પડશે. મારી દેરાણી કે' કે હા, કર. પેલી પૂછે, 'ઉપર ઉપરથી કે કુલ મોન્ટી?' દેરાણી કે' કે 'કુલ મોન્ટી' જ કરને. મને સમજાયું કે 'કુલ મોન્ટી' એટલે એંગે એંગનો થાક ઊતારે એવી ચંપી. થાવા દ્વો ભાબી. આવો અવસર નેં આવે. થોડા પૈસા વધુ પડશે પણ આયખું સુધરી જાય એવું છે. તમે એમારું બૌ રાખ્યું છે એટલે આ મારા તરફથી. મેં કીદું કાલી થા મા. તું નાની છો ઈ કેમ ભૂલ છ. અને આ તારા જેઠના બાવડામાં તાકાત છે ત્યાં સુધી તો કોઈનું સપાંહું મારે લેવાની જરૂર નથી.

"દેરાણી મને કે' કે 'ભાબી, હવે કાઢો તમારું કાપું અને મૂકો બાજુએ.' હું ચમકી! આમ તો રાતના કાપડા કાઢીને જ સૂર્યાએ એટલે એનો તો વાંધો નેં પણ આટલાં અજવાણામાં, આ પારકી છોડી પાસે આમ સાવ ઊંઘાડ થયે કેમ ફાવે! દેરાણી કે' કે જેઠાણી બૌ જૂના વિચારનાં થાવ ને. આંઈ કોઈ ભાયડા બેઠા નથી અને આવેય નેં.

"અને પછી ડીલે ઢોળાઈ મોગરાના તેલની કૂંપિયું અને બે જણીઓ ચંપી કરવા લાગી. પોચે પોચે હાથે ખભેથી તે કાંદા લગણ આંગળા ફરવા લાગ્યાં. થાપડાનો ઝૂચો કરી નાખ્યો ખોળામાં, એઈને સાથળથી પીડી સુધી બેય પગની ઘાણી કરી. તારા કાકાએ કોઈ દિ' નો'તી પંપાળી એટલી પંપાળી. સાવ ખુલ્લી પડી તી' અને તોય ક્યાં ખોવાઈ ગઈ ઈ બિયાલ નો યો' અને આંખ મળી ગઈ....

"અમે આમ રોજ રોજ પારલરમાં જાઈ ને ઓલી છોડી કાંઈને કાંઈ નોખું કરે. લગનના બે દિ' પે'લા મને હાથે મેંદી ચીતરી આપી, છાતીએ ચપ ચપ ગ્રાજવા ચોટાડ્યા, મોઢા ઉપર કારીગરી કરી. મારો વાન ઊંઘડી જ્યો. લગનને આગલે દિ' મને માથે ઓલો બુઝો બનાવી દીધો. અને મને હું કાચમાં ને અંદરથી ય જુદી જ લાગવા માંડી. તે મને રમત્ય સૂજી.

"તારા કાકા આવ્યા ઈ ટાણે હું સંતાઈ ગઈ. ઈ બચાડા જોડાબોડા કાઢી દીવાલને અઢેલીને ઢોલિયે બેઠા હતા. હું તો મારી રમજુમ કરતી એની સામે આવી. ઈ મારી પાની સામે જોતાં બેઠા. મેં જોયું આમતેમ, કોઈ નો'તું એટલે આગળ જઈ તારા કાકાનું માણું બે હાથમાં પકડી ગળે હાથ પરોવ્યા ઓલા શિનેમામાં કરે ઈમ. અને તારા કાકા શું ભડક્યા છે. મને ઘક્કો મારી કાઢી આધી. ઊભા થઈ જ્યા. મારી સામે હાથ જોડીને બોલ્યા, 'બોન, તારી કાંઈ ભૂલ થઈ છે. ખોટે થાનકે આવી છો. મારી નરબદા વન્યા કોઈ દિ' કોઈને અડ્યો નથી. મને છોડ. મારી નરબદી મળે તો મોકલજે.'

"તે હું તો આભી થઈ ગઈ. મેં કીદું ડેહા, હું તમારી નરબદી, નવો અવતાર લેને આવી છું. જોવો તો ખરા! તો કાકા આંખ ઊંઘી નો કરે. નીચું માણું નાખીને કે' કે અવાજ તો સાચો પણ નરબદીનો અવાજ પે'રીને તું જે આવી હો તે જતી રે. હું કંઈ એમ ખોળાઉ એવો નથી.

"મેં કીદું કે ઈ હું જ છું. આ મારો નવો અવતાર જુઓ. તો કે' કે ઈને માટે મારેય નવો અવતાર લેવો પડે. મને તો જૂની જ નરબદી ગમે..! મેં એને સમજાવ્યા. મારા હાથ દેખાડ્યા. કીદું કે મારા સુંવાળા હાથ જોવો, વાંકાંયુંકા નખ કેવા થઈ જ્યા ઈ જોવો. તો કે' ઈ વાંકાંયુંકા તો ય વહુનાને! કાંઈ મહિતમાં નથ આવ્યા. ઈની હારે આટલા વરલ કાઢ્યાં. ખેતરના ઢેણાં ભાંગતાં, કોસના દોરડે હાથ છોલીને, કાંટમાં નાખી ઉજરી મળેલાં અને કાંઈ નો'તું એમાંથી આપણી દુન્યા સરજતાં ઈ હાથ પાંચ્યો છું. એને કેમ જતાં કરને? મારે ઈ જ જોવે. '

કિશોર રાવળી

"તારો કાકો એકનો બે નો થો. નવી નરબદાને અડવા તૈયાર નો થાય. તો ઈ નવી નરબદા મારે ય શું ખપની?

"તો તારા કાકાને મેં ક્રીદું કે ઈમ જ હોય તો એને પાછી લઈ આવું.

"તે ઈ મંદા પાંછે હું ધોડી. મેં ક્રીદું કે હતી એવી કરી દે તો માળી સાળી દાંત કાઢતી ઊભી અને કે' કે અમે કાંઈ ભગવાન થોડાં છંઈ....

"તે બીજા ચાર મૈને કાળી મજૂરી કરી આ જૂની નરબદીએ તીજો અવતાર લીધો. શું ભૂંડી હાલત મારી થે છે ઈ ચાર મૈના! તને શું કહું..."

જાણે વાત પૂરી થવાની વાટ જોતું હોય એમ રાજુલું આવી ગ્યું અને અમારી બસ 'હિમ, હાઉ, હફ, ગરરર' કરતી આંચકી ખાઈને ઊભી રહી. હું મારા લભાચા લઈ વાર્તા મનમાં સંકેલીને કાગળે કંડારવા ઉતાવળે ઊપડ્યો.

રિહર્સલ રોહિત પંડ્યા

(વાર્તાસંગ્રહ 'આમ અમસ્તા બેસવું' માંથી સાભાર!)

એના મોમાં જાણે સાખુનો કટકો ચાલ્યો ગયો હોય એમ મો બેસ્વાદ બની ગયું. એ ઊદ્ઘ્યો અને જાણે મનની પીડા થુંકતો હોય એમ જોરથી થુંક્યો. પણ મોનો પેલો સ્વાદ ગયો નહીં. અંદર આવીને એણે ચંપલ પહેર્યા ને હંમેશની ટેવ પ્રમાણે બોલી જવાયું, "રેણુ, જરા બહાર જઈને આવું." વાક્ય બરાબર પૂરું થયું ના થયું ને એને ભાન આય્યું. રેણુ શાની? રેણુ સાથે એનો શો સંબંધ? એ ધૂંઘવાઈ ઊદ્ઘ્યો-બળતા છાણાની જેમ.. બારણું જોરથી અફાળીને બંધ કરી તાણું મારી બહાર નીકળ્યો. પેલી ચિક્કી હજુ એના પિસ્સામાં જ હતી. પાનવાળાની દુકાને પેસા કાઢતાં એના હાથમાં એ ચિક્કી વાગી. અને સડાક કરતો એનો હાથ બહાર આવતો રહ્યો. પાનવાળા પાસેથી 'ગોલફ્લેચ' નું પાકીટ લઈ એ સામેની કુટપાથ પરની હોટલમાં પેઠો. ખૂણામાંની ખુરશી પર જાતને ફેંક્રીને એણે સિગારેટ ચેતાવી.

સિગારેટનો જોરથી એક દમ લગાવ્યો, ને ધૂમાડાનો એક મોટો ગોટો બહાર ફેંક્યો. પણ એથી એના ત ડપતા દિલને રાહત ના મળી. એણે ઉપરાધાપરી બેચાર દમ લગાવ્યા ને ઊલટી એની બેચેની વધી. સિગારેટનો ખૂણામાં ધા કરી વેઈટરને કડક કોઝીનો ઓર્ડર આપી એણે હોટલમાં નજર ફેરવી.

બીજા ટેબલ પર એક માણસ 'ફિલ્મફેર' વાંચી રહ્યો હતો. એનાથી એનું મન બીજે વળશે એમ લાગતાં એ ઊદ્ઘ્યો ને પેલાને કહ્યું, "વિલ યુ પ્લીજ ગિવ મી વિસ?" પેલાએ હોકું બહાર કાઢી કહ્યું, "દે? શું કહ્યું? ગુજરાતીમાં કો'ને." એણે મનમાં ગાળ ભાંડી "કમબાખ્ત! વાંચતાં નથી આવડતું તો એ અંગ્રેજ વાંચવાનો ડોળ કરે છે." અને "કશું નહીં" બોલી પોતાની ખુરશી પર આવતો રહ્યો. કોઝી આવી ગઈ હતી. એણે બીજી સિગારેટ જલાવી. કોઝીનો એક ધૂંટ ભર્યો. ત્યાં તો ઊકળતી કોઝીએ એની જલ દાઢાડી. રેણુએ એનું દિલ દાઢ્યું હતું. હજુ એ કંઈક સ્વરથ થાય ત્યાં તો સિગારેટની ધૂણી તેની આંખોમાં ગઈ. એ ચણચણી ઊદ્ઘ્યો. બીજી સિગારેટ પણ ગુસ્સામાં આવીને ફેંકી દીધી અને રુમાલ વડે આંખો ચોળવા લાગ્યો.

ફરી એની નજર પેલા માણસ ઉપર પડી. પેલો હજુ ય 'ફિલ્મફેર' માં હોકું ધાલીને બેસી રહ્યો હતો, આ વખતે તો એનાથી મોટેથી બોલી જવાયું, "જંગલી". એક બે જાણાએ એની સામે જોયું, મર્મણુ હસ્યા, એણે નજર નીચી કરી લીધી અને કોઝી પીવા લાગ્યો. કોઝી પૂરી થઈ ને પુનઃ એનું ધ્યાન પેલા ઉપર ગયું ને આ વખતે તો એનાથી ના રહેવાયું. ઊઠીને પેલાના હાથમાંથી 'ફિલ્મફેર' જૂટવી લીધું "વાંચતાં આવડતું નથી ને ખાલી ખાલી પકડીને બેસી રહે છે."

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

18

'ફિલ્મફેર' ખોલી એણે વાંચવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ મન ચોટ્યું નહીં. જલદી પાનાં ઉથલાવી એણે બંધ કરી મૂકી દીધું. પેલો માણસ આવ્યો ને કરડાકીભરી આંખે 'ફિલ્મફેર' લઈ ગયો. એ કંટાયો. એને આજે કશું જ ગમતું નહોતું. એની આખી પ્રકૃતિ બદલાઈ ગઈ હતી. અને એટલે જ હોટલની બહાર મળેલા અજય ઉપર એ વગર કારણે ચીડાઈ ગયો. ઉલટું, અજયે સહાનુભૂતિ દર્શાવવા પૂછ્યું ત્યારે એણે એનું અપમાન કર્યું. અજય રોષે ભરાઈને ચાલ્યો ગયો. એને એક ક્ષાણ થયું કે એને બોલાવી હૈયાનો ભાર હળવો કરે; કાળાંધોર વાદળાંઓમાં વેરાઈને ગુંગળાતી પોતાની જાતને ઉગારવા, એને થયું કે અજયને બોલાવ્યો હોત તો સારું થાત. પણ અજય ચાલ્યો ગયો ત્યાં સુધી એ કંઈ જ ખોલી શક્યો નહીં. પોતાની આ અવશ્તા ઉપર એને ચીડ ચીડી અને જાણે જાતને ઠપકારતો હોય એમ એક મોટો ખોંખારો ખાઈ એણે ઘર તરફ ડગ ભર્યા. ઘરના બારશાં આગળ આવીને એ ખચકાયો. અંદર જાણે કોઈ સાપ સરકતો હોય એમ એને લાગ્યું. એ સાપ એને વીટળાશે ... અને.. અને પછી એનો સખત ભરડો... તોબા... એને મોતના મુખમાં ઘકેલી દેશે. એને અહીં મગજ ફંટાયું.

એવું બને તોય શું ખોટું? હવે જીવીને શું કામ છે? કોને માટે જીવું? જિંદગીને ઘસડવી પડે એના કરતાં જ્યાં હોય ત્યાં જ છોડી દેવી શું ખોટી? આવા સંચર્ષ સાથે એણે ચાવી કાઢવા ગજવામાંહાથ નાંખ્યો. સાથે પેલી ચિંડી પણ બેંચાઈ આવી, આ વખતે કંઈક નિરપેક્ષ બનીને કંઈક અગમ્ય ભાવથી પ્રેરાઈ એણે ચિંડી વાંચી'

"અભિલાષ!

"'ડાર્લિંગ' તો કેવી રીતે લખ્યું? કારણ હવે આપણો એવો સંબંધ રહેતો નથી. આજે ઘર છોડીને આપણા નોકર રામુ સાથે હું ચાલી જાઉં છું.

'રેણુ.'

"પણ શું કામ? રેણુએ આવું પગલું કેમ ભર્યું? મારામાં એવી એવી તે શી ઉણપ જણાઈ કે એક નીચ માણસ સાથે ભાગી નીકળી? રૂપે, પૈસેટકે કોઈ પણ રીતે એ મારી આગળ તો વામણો જ હતો, છતાં રેણુ એની સાથે કેમ ચાલી ગઈ?"

એનામાં ઉશ્કેરાટ આવતો ગયો; શરીરની શિરાઓમાં રુધિર જડપથી વહેવા માંડ્યું; અને એટલી જ ત્વરાથી વિચારો.

'નાલાયક, કાગળમાં બીજું કંઈ લખી પણ નથી ગઈ. મારો વિચાર સરખો ન કર્યો. દુનિયા શું ધારશે? લોકો મને શું કહેશે? એને કંઈ જ વિચાર નહીં આવ્યો હોય? મને દુઃખની ગર્તમાં ઘકેલી એને સુખ લેવું છે? એ કદી નહીં બને. હું એનું સુખ છિનવી લઈશ. હું એનું ખૂન પીશ. રામુને ફૂતરાના મૌતે મારી નાખીશ. એ હરામજાઈ પસ્તાઈને ઘરમાં આવશે તો લાત મારીને બહાર કાઢી મૂકીશ ને ધેર ધેર રજગતી કરી મૂકીશ. ના, ના, હું હમણાં નહીં મરું.'

એના મુખની રેખાઓ તંગ બની. લોહી એના મુખ ઉપર ધસી આવ્યું અને આખ્યું મોં લાલ લાલ થઈ ગયું. એની એ માનસિક હાલત થોડી વાર સુધી ટકી. પણ પછી ઉશ્કેરાટ નરમ પડ્યો. ને થાક લાગ્યો. વેદનાની નાગચૂડ એને પીડા આપતી હતી. એણે બળપૂર્વક આંખો મીંગી દીધી ને ટેબલ પર માથું ઢાળી ક્યાંય સુધી એજ હાલતમાં પડ્યો રહ્યો.

અચાનક એને કોઈ ઠંડોળતું હોય એમ લાગ્યું. જોયું તો આખો જ બની ગયો. સામે રેણુ હસતી, મરકતી, હાથમાં શાકની થેલી જુલાવતી ઊભી હતી! એને શું કરવું, શું બોલવું, એની કંઈ સૂજ ન પડી. માંડમાંડ એટલું બોલ્યો, "રેણુ, તું?" અને રેણુએ એનું વાક્ય ઉપાડી લીધું.

"હા, હું મને ખાતરી જ હતી કે તમે બની જવાના. બોલો, કેવા બનાવ્યા મેં?"

કિશોર રાવળી

"અરે, આવી તે કંઈ મશકરી હોતી હશે? સાવ અક્કલ વગરની?" એનો જીવ હેઠો બેઠો.

"કેમ, એમાં શું? આ તો બે ઘરીની ગમત! પણ હે! માનો કે હું સાચ્યેસાચ ચાલી જઉ તો તમે શું કરો? મને પુષ્ટ ગાળો ભાંડો નહીં? મારી ધેર ધેર ફરીને બાદનામી કરો." રેણુ ઠાવકી થઈને બોલી.

"ના રે ના. એમ તે કંઈ હોય? દરેક વ્યક્તિ આજે સ્વતંત્ર છે. તું પણ સ્વતંત્ર છે. તું તારી જાતની માલિક. તું ઈચ્છા પ્રમાણે કરી શકે છે. મને એવો સંકુચિત માનસનો ન ધારતી." અહીં એ થોડીવાર અટક્યો. અને ધીમે રહીને ઉમેર્યુ.

"તું પેલા ઝડુ વાળનાર ભંગી સાથે ભાગી જાયને તો પણ હું એક અક્ષર ના બોલું, સમજુ?"

રેણુની આંખમાં એક વિચિત્ર પ્રકારની ચમક આવી. એ પછી બજેએ થોડીક વાતો કરી અને બજે બહાર ફરવા નીકળી પડ્યા. બહાર જ ખાઈ લીધું ને મોડાં આવી સૂઈ ગયાં.

એ પછી બરોબર ગીજે દિવસે રેણુ સાચે જ નાસી ગઈ! રામુ સાથે નહીં પણ પાડોશમાં રહેતા દેવેશ સાથે. અને ત્યારે અભિલાષ ઉપર સકળ બ્રહ્માંડ તૂટી પડ્યું

અજાણ્યો

હિમાંશી શેલત

(વાર્તાસંગ્રહ 'અંધારી રાતે ગલીમાં સફેદ ટપકાં'માંથી સાભાર.)

આ માણસનો એને ડર કેમ લાગતો હતો? છેલ્ણાં છ વર્ષથી એ આ માણસને જોતી આવી હતી. એની નાનામાં નાની આદાટ, એની સાથે જોડાયેલી જીણામાં જીણી વિગતનો, એને પરિયય હતો. એ પડે ન હોય તો બાજુમાં પેલા ઓશીકામાંથી પણ એની ગંધ આવ્યા કરતી, ને છતાં હમણાનું એનું બધું જ કંઈક જુદું, વિચિત્ર, અપરિચિત લાગતું હતું. રાતે બંધ ઓરડામાં કોઈ જનૂની પ્રાણી સાથે એ પાંજરામાં પુરાઈ ગઈ હોય એવો ફફડાટ એને ધેરી વળતો. એકાંતમાં એ સાચેજ બિહામણો લાગતો હતો. એનું શરીર ફારીને ગરમ ગરમ લોહીનાં પ્રયંક મોજાં આખા ઓરડામાં ફેલાઈ વળતાં. આ વાત કોઈને કહેવાની જરૂર હતી પણ કોને કહેવી તે અવની નક્કી કરી શકતી નહોતી. ધરમાં બધાંને પોતપોતાની પીડા હતી. સસરા દેવું મૂડીને ગયા હતા. નાનું નહીં, પહાડ જેવું. એમના મૃત્યુ પછી ધરમાં તંગ વાતાવરણનો જ અનુભવ થાં હતો. સતત ચિંતા, ઉકળાટ, વિવાદ, બળાપો, ઉદ્દેગ અને છેવટે મૌન. કાર્તિક અપવાદ નહોતો, પણ હમણાં હમણાં તો એનું વર્તન સમજાય એવું જ નહોતું. આ ક્ષણે એ અવનીની આંખોમાં નિષ્પલક જોતો હતો. એનો એક હાથ અવનીના ખભા પર હતો. એની આંખોમાં અવનીને એના ગામની વાવનાં કાળાં ભમ્મર પાણી દેખાતાં હતાં તો બીજી ક્ષણે એ આંખોમાં અસંખ્ય તાપણાં સણગી ઉકતાં હતાં. આજે તો એના હોઠ પણ ક્યારના ફફડતા હતા. કોઈ બીજી વાત

કાઢીને અવની બીક ખંખેરવા મથતી હતી, પણ કશું યાદ જ નહોતું આવતું. એકાએક કાર્તિક એને બળપૂર્વક હયમચાવી.

કિશોર રાવળી

'તું મારું અપમાન કરીશ નહીં, ખ્લીજ... તારા વગર મારાથી બિલકુલ જીવી શકાશે નહીં, સુલુ... સુલુ... જો, મારી વાત સાંભળ, આપણે...' પછીના શબ્દો કાર્તિકના ધગધગતા શાસમાં પીગળી જતા હતા. અવનીથી એક કારમી ચીસ પડાઈ ગઈ---'ઓ જનકભાઈ, બા, જુઓને આમને શું થઈ ગયું એકાએક...''

બારણાં પર ધમાધમ હાથ પછાડ્યા અને કાર્તિકના હાથ હડસેલી એણે બારણું ખોલી નાખ્યું. હાંફળાફાંફળા શાસથી ઓરડો ચસોચસ ભરાઈ ગયો. ભીતને ટેકે, એક ખૂણે ઊભી અવની ફાટી આંખે બધું જોઈ રહી. ટૂંકોટચ મૃશ એની રગોમાં એર થઈને પ્રસરી રહ્યો હતો.

'હમણાં તો સિડેટિલ આપીએ છીએ, પછી બધું ચેક-અપ કરવું પડશે.'

'મોટાભાઈનું મગજ શાંત રહે એ ખૂબ જરૂરી છે. હું એટલેજ કહેતો હતો કે દેવું થયું તો થયું. ઘરમાં આખો દિવસ એકની એક ચર્ચા ન કરો. પણ ત મે લોકો એટલા નાદાન છો કે ...'

'પણ આમાં એવી કોઈ વાત જ નથી. કાર્તિકને એવી કોઈ ચિંતાને લીધે આવું થયું છે એમ માનવાને કોઈ કારણ જ નથી. અવની શું કહે છે તે સાંભળ્યું નથી?'

'જુઓ, ફિકરનું કારણ નથી. રિપોર્ટ આવશે એટલે બધું જણાશે. કોઈ માનસિક દભાણને લીધે આવું થયું હશે તો એની મેળે ઠેકાણો પડી જશે. એમ કંઈ લોકો રાતોરાત ગાંડા નથી થઈ જતા! તમારામાં ધીરજ નથી. જરા ઢંકથી, હિંમતથી કામ લેતાં શીખો...'

ઉધાયેલી અવની જનક, હંસા, બા, કાકાજી, મામા અને બીજાં જે કોઈ ત્યાં હાજર હતાં એની સામે વારાફરતા જોતી જોતી હતી. એને તમ્મર આવી ગયાં, કશું બોલવાની સૂઝ પડતી નહોતી..

ગરમ દૂધનો ગ્લાસ અને દવાઓ લઈ એ કાર્તિક પાસે પહોંચી ત્યારે કાર્તિક છત પર આંખો ચોટાડી સૂતો હતો. એની આંખો ક્યારેક જીણી થઈ જતી હતી, છત પર કશું અધરું, ન ઉકલે એવું લખાણું હોય અને એ વાંચવું અનિવાર્ય હોય એમ એકીટશે એ ઉપર જોતો હતો. અની ક્યારેક જીણી તો ક્યારેક વિસ્ફારિત આંખોમાં હવે પેલી ચમક નહોતી. એમાં ગાફેલ, બેબાકળા, મૂઢ માણસનો ગભરાટ અને ઉતાવળ હતાં. એને જોઈને કાર્તિકે એનો હાથ પકડી લીધો.

'બેસ.'

એ બેઠી તો ખરી પણ અધ્યર જીવે. બારણું તો ખુલ્ખું જ રાખ્યું છે ને? એણે જડપથી બારણા તરફ નજર ફેરવી લીધી. કોઈ પણ સંજોગોમાં બારણું બંધ નથી કરવું. દૂધનું છેછ્યું ટીપું ગળે ઉતારી, કાર્તિક પાછો પથારીમાં પડ્યો.

'જાઉ, આજે તો કામવાળી નથી આવી. ઘણું કામ બાકી છે...' એ જડપથી ઓરડાની બહાર નીકળી ગઈ. આસપાસના ફ્લેટમાં રોજની જેમ બારણાં ઉધાડબંધ થતાં હતાં, ક્યાંક કૂકરની સીટી, નળમાંથી ઘડઘડાટ વહેતું પાણી, બંખેરાઈને સુકાતાં કપડાં ... અહીં એ આવી છે ત્યારથી આમ જ ચાલ્યું આવે છે બધું. રોજ આ જ તો થાય છે અહીં...

'...તમારા સામાન્ય જીવનમાં કોઈ ફેરફાર થવો જોઈએ નહીં. આ તો સારું છે કે મગજને કોઈ નુકસાન થયું નથી, ઓર્ગનિકલી વેર ઈજ નથીના રોન્ગા...કોઈ વાર ટેન્શનને લીધે થઈ જાય આવું. આપણાને ખબર ન પડે, પણ અંદર કોઈ વાત ખટકતી હોય, કોઈ પ્રોલેમ હોય તો ગમે તે રીતે બહાર નીકળી આવે...'

એને સમજાવવા બધાં કેટલો પ્રયત્ન કરતાં હતા! ભાઈ અને બા ઠેઠ ગામથી બે દિવસ આવી ગયાં, એકદમ ખાનગી વાત હોય એમ દ્વારા સારું બા કહે, 'જો બેન, કાર્ટિકભાઈને બરાબર સાચવવાના. તારો સ્વભાવ જરા આકળો છે, એટલે જ કહું દ્ધું. ગમ ખાવામાં આપણે કંઈ ઘસાઈ નથી જવાનાં! તારે કશું બોલવું કરવું નહીં, અને જાણે કંઈ બન્યું જ નથી એમ વરતવું. મગજના વ્યાધિ તો એવા, ચોર જેવા, એટલે સારું લાગે તો ય કંઈ પૂછપૂછ કરવું નહીં...'

તો બા સુધી કોઈ રીતે વાત તો પહેલેથી જ પહોંચી હતી કે તે દિવસે કાર્ટિક કોઈ સુલુને--

'ભાની...જરા બહાર આવો તો, કોઈ મળવા આવ્યું છે...'

દિવસ પૂરો થવા આવે એટલે અવનીને બીક લાગવા માટે. 'તમે એમને એવું લાગવા જ ન દેશો કે એમને કંઈ થયું છે. નોર્મલ માણસ સાથે જે રીતે વર્તી શકાય તેમ જ...આઈ હોપ યુ અન્ડસ્ટેન્ડ માય પોઈન્ટ...' શું સમજવાનું હતું એણે? બે ઓશીકાં પર માથું ટેકવી કાર્ટિક બેઠો હતો. એકદમ સ્વસ્થ લાગતો હતો.

'કોણ આવ્યું હતું?'

'એ તો મારી સાથે ભણતી હતી તે રેખા...આમ જ આવેલી મળવા.' કાર્ટિક ફરી એકઘણાન થઈ જોઈ રહ્યો હતો. એ જરા બેચેન થઈ ગઈ. હળવા થવાનો મરણિયો પ્રયત્ન કરતાં એણે જાતજાતની અસંબદ્ધ વાતો કરવા માંથી, જશવંતકાકાનો મોટો છોકરો પરદેશ જવાનો છે તેની, પણાબહેનને બાબો આવ્યો તેની, ઓચ્છવભાઈને મોતિયાનું ઓપરેશન થયું તેની...અને કાર્ટિકની આંખો ધેરાવા લાગી.

'કેમ લાગે છે હવે?' ડેફ્લટ્રે ઉમળકાબેર પૂછ્યું. કાર્ટિક હસીને ડેકું હલાવ્યું. 'કેટલા દિવસ હવે પડ્યા રહેવાનું છે પથારીમાં? આરામની જરૂર હોય એવું મને લાગતું નથી...'

'બસ, પંદર દિવસ જ, પછી નિરાંતે કામે લાગજો.'

આગલા રૂમમાં વાતો ચાલતી હતી. એને થયું કે એણે ત્યાં જવું જોઈએ.

'હવે તો ચિંતાનું કોઈ કારણ જ નથી. તમે રડો નહીં, મમ્મી...ડેફ્લટ માને છે કે હવે ઝડપથી સારું થઈ જશે. જરા સાચવવું પડશે એટલું જ...નજીકના માણસે જાળવી લેવું પડે, કહે છે કે કોઈ એવો બનાવ બની ગયો હોય તો અમુક ટેન્શન યાદ આવી જાય. એની ચોળાચોળ કરવાનો અર્થ નથી.'

'હા વળી, સારું થઈ જશે એ મોટી વાત. ફરી આવું ન થાય એ જોવાનું.'

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

22

'એને કશું પૂછપૂછ કરવાનું નહીં. કોઈ જાતનો બોઝો આવવો ન જોઈએ. કેમ થયું ને શાથી થયું એની મગજમારી શા માટે?'

બધાં એક પછી એક બોલીને અવની સામે જોતાં હતાં. હવે કાર્તિકને સાચવવાની જવાબદારી એની હતી. કાર્તિક નોર્મલ માણસની જેમ જીવે તે ઓણે જોવાનું હતું. કાર્તિકને કોઈ વાતે ઓછું ન આવે એ સાચવવાનું હતું. કાર્તિકનું મન પોચું પડી ગયું હતું. ઓણે પછડાટ ખાદી હતી, અને એને જાળવી લેવાનું, જાળવી રાખવાનું કામ એનું હતું, માત્ર એનું એકલીનું.

અવનીનો પડી ગયેલો, મુખાયેલો ચહેરો જોઈ એને ઉત્સાહમાં લાવવા જનકે કશું, 'ખાસ તો તમારે એવું માનવાની જરૂર નથી કે તમે કોઈ રોગી સાથે જીવી રહ્યા છો. આમ જુઓ તો મોટાભાઈ સાજાસમા જ છે ને! શારીરિક રીતે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ છે, માત્ર મન સાચી લેવાનું છે, ને તેમાં ય પહેલાં કરતાં તો ઘણો સુધારો છે. હવે તો ઘણી વાતમાં રસ લે છે; બોલે છે પણ વ્યવસ્થિત...તમને નથી લાગતો ફેર?'

સમર્થનની અપેક્ષાએ સહુએ અવની ભણી જોયું. અવનીની જીબ લાકડાનો ટુકડો થઈ મૌમાં પડી અહૂંતી, એમાં કેમે ય કર્યું ચેતન આવ્યું નહીં. પણ આ લોકો એને એમ છોડે એવા નહોતા.

'કેમ બોલતાં નથી ભાભી? તમે શહુથી નજીક છો કાર્તિકભાઈની. તમને શું લાગે છે?' જનક હવે ગરમ થઈ ગયો હતો.

'એમાં લાગવાનું શું હતું? ચોખ્ખી જ તો વાત છે કે સુધારો સારો છે, મોટાભાઈને સરખી રીતે જવવા દેવા હોય તો ધીરજથી કામ લેવું પડશે. તમે લોકો આવી રીતે વર્તો તો એમને લાગ્યા જ કરવાનું કે એ નોર્મલ નથી. માણસને હજાર ચિંતા હોય, એના જીવનમાં કેટલાયે બનાવો એવા હોય જેની વાત બધાને કહેતાં ફરવાની ન હોય. ભલભલા તૂટી જાય છે, ને આપણો ત્યાં તો દશા એવી છે ને કે ભાઈ તો શું, મારં ય મગજ ખસી જશે કોઈ વાર...'

'એવું શું બોલે છે?...' બાઅને સાડલાથી આંખો ઢાબી. રાતે ઘણા હિવસો પછી કાર્તિક બહાર જમવા આવ્યો. ટેબલ પર બધાં સાથે બેઠાં. આમ એકદાં થવાથી સારું લાગતું હતું. જનક ખૂબ બોલતો હતો.

'લે ભાઈ, પુલાવ થોડો. તને બહુ ભાવે છે પુલાવ...એટે તો આજે ખાસ...' બા બોલ્યાં અને અવનીએ થાળીમાં પુલાવનો ઢગલો કર્યો.

'શું વિચાર છે તારો, હ? આટલાં ધીવાળો પુલાવ ખવડાવીને શું કરવા ધાર્યું છે?' કાર્તિક જરા હસીને સીંહ અવનીની આંખમાં જોયું. અવનીનાં પોપચાં આ વજન વેઠી ન શકતાં હોય એમ ફસ્કાઈ પડ્યાં. એ ધીરેથી ખસી ગઈ.

ઓરડાની એકેએક બારી ખોલીને અવની ચાદર પાથરતી હતી. બાજુના ફ્લેટમાં વીડિયો ફિલ્મ ચાલતી હતી, હિરોઈનનો તીણો અવાજ કાનમાં ભોકાતો હતો, 'છોડ દો મુજબ...મૈં કહેતી હું છોડ દો મુજબ...'

'આજે મચ્છર ખૂબ છે, મચ્છરદાની નાખવી પડશે...' કાર્તિકે બગાસું ખાતાં કશું.

કશું બોલ્યા વિના અવનીએ મચ્છરદાની જાટકી. મચ્છરદાનીમાં સૂવાના વિચારથી એને ડર લાગ્યો. મચ્છરદાની કબર જેવી લાગે, એક પારદર્શક ચોસલું ઉપર ગોઠવાઈ ગયું હોય અને અંદર એ અને કાર્તિક...

'હું તો બહાર નીચે જ સૂર્ય જઈશ. મને બહુ તાપ લાગે છે. પછી ઓધ જ નથી આવતી.'

'ભલે...' કાર્તિકે કશો વિરોધ કર્યા વગર કહ્યું.

પથારીમાં પડેલા કાર્તિકની આસપાસ ચારે બાજુથી એણે ગાઢી નીચે મચ્છરદાની દાબવા માંડી. એમ કરતી વેળા કાર્તિક સામે એનાથી આમ જ જોવાઈ ગયું. કાર્તિક અત્યારે જરાયે અજાણ્યો નહોતો લાગતો. એટલું નહીં, એના હાથ જ્યારે કાર્તિકના હાથ નજીક આવ્યા ત્યારે એણે પ્રેમથી એનો હાથ દબાવ્યો. કાર્તિક એની નજીક જ હતો. ખૂબ નજીક. કાર્તિક સામે જોઈ એ જરા હસી, એ જ પરિચિત ચહેરો, ઉભાભરી આંખો....

બરાબર તે પળે એને થયું કે અત્યારે કાર્તિકને પૂછી લઉં કે આ સુલુ કોણા? આવડી નાની અમથી વાત જરા પૂછી લેવામાં શો વાંઘો છે? માત્ર પૂછવું જ છે કે સુલુ એટલે કોણા...

પ્રશ્ન પૂછવાની પૂર્વત્યારી રૂપે એને ફરી કાર્તિક સામે જોયું અને એકાએક એની જીબ લાકડાનો ટુકડો થઈ ગઈ. મચ્છરદાનીમાં નિરાંતે સૂચેલો કાર્તિક પાછો અજાણ્યો, અપરિચિત માણસ બની ગયો હતો.

**યાદ છે, યાદ છે! તમને યાદ છે?
મેહુલ પટેલ**

યાદ છે એ દિવસો ?

- - જ્યારે કિકેટ કરતાં પણ ગિલ્લીંડા અને લખોટા વધુ વહાલાં હતાં
- - જ્યારે કિની કિની, બેની ખો, લંગારી રમવા મિન્નો ગમે તે સમયે તૈયાર જ હતા
- - જ્યારે 'રમકું', 'ગાંધીવ', 'કુમાર', 'નવજીવન' પૂરા મનોરંજન માટે પૂરતાં હતાં.
- - જ્યારે ટ્રેઇનમાં 'બિસલેરી' મળતું નહોતું અને સ્ટેશન પર પાણીનો કુંજો ભરવા ગયેલા બાપાજી ટ્રેઇન ઉપડતાં પહેલાં પાછા આવશે એની મોટી ચિંતા થતી.
- - જ્યારેહોળી અને દિવાળીએ ઘરે બનાવેલ મીઠાઈ અને ફરસાણ માટે બા મહિના પંદર દિવસ પહેલાં તૈયારી કર્યા કરતી.
- - જ્યારે છોકરાંઓ તોફાન કરે તો માબાપની પરવા કર્યા વિના માસ્તર બે થપ્પડ મારી લેતા અને તે છતાં ગુરુપૂર્ણીમાંને તે મને છોકરાંઓ આવી, લળીને પ્રણામ કરતાં.
- - જ્યારે આપણે નિશાળમાં દિવાસળીના ખોખાની છાપો, સિનેમાના કેલેન્ડરો, કોમિક એકઢા કરતાં અને અરસપરસ અદલાબદલી કરતાં.

- - જ્યારે રવિવારે એક ટિવિસ ટૉલીવિઝન પર એક સિનેમા જોવા મળે તો ધન્ય થઈ જતાં અને અદી મરજબાનનું 'ચાલો મારી સાથે' જોવા સમયસર પાડોશીઓ, મિત્રો, અને ઘરનો ઘાટી તમારા દિવાનખાનામાં હાજર થઈ જતાં હતાં.
- - જ્યારે ૫૦ નયા પૈસામાં ૧૦ ટોફી મળતી
- - જ્યારે પહેલા વરસાદમાં પલળીને ભીંજાવાની છૂટ હતી અને કાગળની લોડી બનાવવામાં વંચાણા વગરના છાપાં લા-પતા થઈ જતાં.
- - જ્યારે કોઈને ત્યાં ફોન જ નહોતાં અને સાંજે છ વાગે તમારા ઘરે આવીશું એમ જણાવવનો કોઈ ઈલાજ નહોતો.
- - જ્યારે ટુચકાઓ 'આનંદના અક્ષયપાત્ર' જેવા હતા, ફરી ફરી સાંભળવાની અને સાંભળી હસી પડવાની મજા ઓર હતી.
- - જ્યારે દિવાળીમાં ફટકડા અને હોળીમાં ભીતભડાકિયાઓ હવા અને અવાજનો કેર વર્સાવતા પ્રદૂષજો નહોતાં.
- - જ્યારે વિચાર કરી નિર્ણયો લેવામાં આપણે તર્ક કરતાં હદ્ય વાપરતાં હતાં.
- - જ્યારે આપણે વધુ ખુલ્લા મને રડી શકતાં અને હસી પણ શકતાં
- - જ્યારે આપણે ભવિષ્યની ચિંતા મેલી આ પળનો આનંદ મેળવતાં.
- - જ્યારે લાગણીશીલતા એ નબળાઈની, નપુસકતાની નિશાની નહોતી ગણાતી
- - જ્યારે બીજાંઓને આપણી ચિંતાઓ અને આનંદની સરવાણીઓમાં ઉમેરવાનું 'મીઠા જાડના મૂળ ખાવા' સમ નહોતું ગણાતું.
- - જ્યારે મંજીલે પહોંચવું અને પ્રવાસ કરવો બને માણવાની વસ્તુઓ હતી.
- - જ્યારે ટ્રેઇન ગાડીની મુસાફરી એટલે સરસડ કરતી ચાલી જતી રંગબેરંગી સૂછિ જોવાની, બારીમાંથી આવતી ફરફર હવા અને ઓંજિનના ભૂંગળામાંથી આવતા ધુમાડાની ગંધક ભરી ગંધ એક અનેરી મોજ હતી, નહીં કે આજની જેમ બંધ પડે એરકન્ટિશન કોટીઓમાં ફ્લૂરાઈને 'ખટખટખટાંગ' ખટખટખટાંગ' અવાજે સાંભળી ચક્કરે ચડવાનું.

જાણો છો ખરાં?

1	રખ્યરબેન્ડને કિજમાં રાખી મૂકી તો વધુ ટકે છે.
2	એક ડાલરની નોટના છુટ્ટા રહ્યું જુદી જુદી રીતે આપી
3	શાર્ક એક જ માછલી છે જે બને આંખો પટપટાવી શકે છે.
4	દુનિયાનાં ૬૦% રીંગાણા ન્યૂ જર્સીમાં ઉગે છે.
5	કુનેડાની બે ડાલરની નોટ પર પાલામેન્ટનું ચિત્ર છે તેમાં ફરફરતો વાવટો અમેરિકન વાવટો છે.
6	'પટ્ય ક્રિક્ષન' મૂવીમાં બધી ઘડિયાળો ૪:૨૦નો સમય દેખાડે છે
7	અંગ્રેજીમાં 'મન્થ', 'ઓરેન્જ', 'સિલ્વર' અને 'પર્પલ' શબ્દ સાથે પ્રાસ મળતા બીજા શબ્દો છે જ નહીં.
8	અમેરિકાની પ ડાલરની નોટ પર લિન્કન મેમોરીઅલનું ચિત્ર છે તે પર પચાસે પચાસ સ્ટેઈટના નામ લખેલા છે.
9	વિન્સ્ટન ચર્ચિલનો જન્મ કોઈ ડાન્સના પ્રોગ્રામ વખતે મહિલાઓના બાથરૂમમાં થયો હતો,
10	કુલિઝોનીઓના મહાનગર લોસ અન્જેલિસનું આખું નામ 'એલ પુઅબ્લો ડિ નુઅસ્ટ્રા સેનોરા લા રેઈના ડિ લોસ અન્જેલિસ ડિ પોર્સિન્ક્યુલા' છે.
11	બિલાડીના કાનમાં ઉર સ્નાયુઓ હોય છે
12	મોટા ભાગની જાહેરાતોમાં ઘડિયાળો દેખાડી હોય ત્યારે તેમાં ૧૦:૧૦નો સમય હોય છે.
13	વાધના ચટાપટા તેની ચામડી પર હોય છે, રૂંવાટી પર નહીં.
14	શાહમૃગની આંખો તેના ભેજાં કરતાં પણ મોટી હોય છે.
15	ગોલ્ડફિશની યાદશક્કિત ઉ સેકન્ડની જ હોય છે.
16	ખુલ્લી આંખે છિંક ખાઈ ન શકાય.
17	ઈગલેન્ડમાં 'સ્પીકર ઓવ ઘ હાઉસ' ને બોલવાની છૂટ નથી હોતી.
18	એક વિજ્ઞાનિક રડાર પર કામ કરતો હતો અને એના બિસ્સામાં રાખેલી ચોકલેટ ઓગળી ગઈ અને એનાં કપડાં ખરડાઈ ગયાં. એ પરથી માઈકોવેઈવ અવનની શોધ થઈ
19	માણસ સૂવા જાય ત્યારે તેને સૂતાં સરેરાશ ઉ મિનિટ લાગે છે.
20	ગોલ્ફના દડા પર ઉત્ક ખાડાઓ હોય છે.
21	ખાલી ડાબા હાથે જ ટાઈપ કરી શકાય તેવો લાંબામાં લાંબો અંગ્રેજ શબ્દ 'સ્ટ્રૂઝર્સ' છે. (ટચ-ટાઈપિંગ કરતાં હો તો!)

પ્રશ્ન એક જ છે. હવે જાણ્યું, પણ પછી શું?

રહેવાય નહીં, સહેવાય નહીં!
ચન્દ્રેશ ઠાકોર

(મારો મમરો: ચન્દ્રેશ ઠાકોર અને એમના મિત્રો મિશિગનમાં એક 'સાહિત્ય વર્તુળ ચલાવે છે. કિએટિવિટીને ડિક મારવા કોઈએ એક બેઠકનો વિષય રાખ્યો 'પત્રો' અને સૌને એ ઉપર લખી લાવવા કહ્યું. ચન્દ્રેશભાઈના શર્ધોમાં કહું? "મને થયું કે આવો વિષય ઘણી ઘણી અંગત વાતો જાહેરમાં મૂકવાનો એક મોકો આપે છે. મને જરા રમૂજ કરવાનું મન થયું. મેં એક ૨૭ વર્ષનું લગ્નજીવન ગાળેલ યુગલની કલ્પના કરી અને સમય જતાં આકર્ષણાના લોહચુંબકમાં દ્વિવો કેમ બદલાતા જાય છે એનો ચિત્રાર આપવા નક્કી કર્યું. મને ખાત્રી તો હતી જ કે ગ્રૂપના ભાઈઓ તો લેખ માણશે પણ બહેનો તરફથી પણ સારો આવકાર મળ્યો."

લોકવાણીમાં લગનને લાકડાના લાડુ કહેછે. "ખાઓ તો પસ્તાવ, ન ખાઓ તો પણ પસ્તાવ!" એની સમયા માટે મને આ મથાણું સૂજ્યું અને અહીં મૂક્યું. મથાણું મારું જ છે. છે કોઈ બીજાં જે આમાં ભાગ લઈ એમણે પરોક્ષ કે પ્રત્યક્ષ અનુભવેલ 'લાકડાના લાડુ' વિષે વાત કરવા તૈયાર?

લોહચુંબકના દ્વિવોની વાત કરતાં મને નિશાળના દિવસોની એક જૂની વાત યાદ આવી.

અમારો એક ગોઠિયો હેમન્ટ 'ખોખલા પંડ્યા'ના હુલામણા નામે ઓળખાતો. રુવાપરીના મૈળામાંથી એક રમકું લઈ આવ્યો હતો. હાથમાં પકડી શકાય તેવા એ રમકડામાં એક બાજુ એક પૂતળી સીતાની અને સામે એક બાજુ રામ અને બીજી બાજુ રાવણ એવું એક પૂતળું હતું. રામની મૂર્તિ સીતા તરફ રાખો તો સીતા એ પ્રત્યે મોં ફેરવે પણ તમે રાવણને સીતા તરફ ફેરવો તો સીતા પીઠ ફેરવી જાય... હેમન્ટ જરા તોફાની જીવડો. પૂતળાઓમાં ગોઢવેલ લોહચુંબક એણે અવળા કરી અમને રમૂજ કરાવતો અને સનાતનીઓનાં ભવાં ચડાવતો...

આ રહ્યો એમનો આ લેખ.)

પ્રિય નેહા,

હા હું તારો જ પંકજ. મારો પત્ર છે જાણી નવાઈ લાગી? નવાઈ લાગે એ સમજ શકું છું. લગ્ન પહેલાં પત્રો હું લખતો હતો. કહેવાનું ખૂટતું નો'તું અને કહેવાની ઉત્કટ્તા અસીમ હતી, પણ તું બાજુમાં નો'તી. આજે કહેવાનું ઘણું છે. જોકે થોડી જુદી જાતનું- અને તું સામે જ બેઠી છે અને કહેવું છે તે કહેવાની હિંમત નથી. રખેને તું કંઈ ગેરસમજૂતી કરે. ઉપરાંત વાતચીત દરમિયાન કોઈ વિવાદને અવકાશ ના રહે અને કહેવા માટે સમયની છૂટ રહે એ દૃષ્ટિએ લેખિત શબ્દ સારી ગરજ સારી શકે એ વાત ચોક્કસ.

આપણા લગ્નને સત્તાવીસ વર્ષ થઈ ગયાં. પાણીના રેલાની જેમ સમય વહેતો રહ્યો. હજ તો જાણો ગઈ કાલે જ પહેલવહેલો તારો હાથ મારા હાથમાં લીધો હતો એવું લાગે છે. એ સ્પંદન જાણે તાજું જ છે અને મમ્મી-પપ્પાને એષ્મપણે કરીને, છાનામાનાં પહેલું મૂવી જોવા રક્ખુંકર થઈ ગયાં હતાં. એ પણ જાણો ગઈ કાલે જ. કહેવાય છે કે ટાઈમ ફ્લાઇઝ વ્હેન યૂ આર હેવિંગ ફન. બેઠા બેઠા સરવૈયું કાઢવાનું મન થયું કે Are we really having fun. સાથેસાથે વિવાર આવ્યો કે મારું કાઢેલું સરવૈયું કાગળ પર ઉતારું. એવી પણ ગણતરી ખરી કે યોગ્ય સમયે એ વાંચીને આપણી ઉમરલાયક થયેલી મોના, જાતે લગ્નજીવનમાં જંપલાવે એ પહેલાં, જિંદગીની લીલીસૂકી સમજે અને મમ્મીએ કરેલી ભૂલો પોતે નહીં કરવાની એટલું સમજ લે!

સૌ પહેલા એક ચોખવટ કરી દઉં. 'અપ્રિય નેહા'નું સંભોધન અજુગતું લાગે એટલે જ 'પ્રિય નેહા' લખું છું એવું નથી. એકદરે, કલ્બાકની અડાવન મિનિટ કે અઠવાઈયાના છ દિવસ અઠાર કલાક અને ચોવીસ મિનિટ તો તું પ્રિય જ હોય છે. કલ્બાકની બાકીની બે મિનિટ, અને એ જ સરેરાશ પ્રમાણે વર્ષમાં જેટલી મિનિટો થતી હોય એટલી મિનિટો પૂર્તિ જ તું 'અપ્રિય' થઈ રહે છે. એની પાછળનાં કારણો મારી દૃષ્ટિએ આપણા લગ્નની વાસ્તવિકતા છે. તારી દૃષ્ટિએ એ કારણો મારી વક્કદૃષ્ટિનું જ પરિણામ છે. અને તારી એવી દૃષ્ટિ પેલી નાલાયક બે મિનિટો સાથેનો તારો ઘરોબો નિકટનો છે એની જબરદસ્ત સાબિતી છે. વળી, એ પાછું મારી દૃષ્ટિએ!

ચાલ, તારી દૃષ્ટિ અને મારી દૃષ્ટિની મારામારી છોડીએ. તારી તારી રહી છે અને મારી મારી રહી છે એમાં જ પેલી બે મિનિટ પૂરતો મામલો બાગડતો હશે? એ બેની ત્રણ થાય તો ગાડું ગબડાવી કાઢીએ. પણ બેની બાવીસ થાય તો અચૂક, પ્રિયની આગળ પેલો 'અ' કાયમનો થઈ બેસે. એટલે દૃષ્ટિની વાતને બાજુએ મૂકીને હકીકત છે એની જ વાતો હું કરું.

અજિનની સાક્ષીએ ચાર ફેરા ફર્યા અને સમપદી લીધા પછીના સત્તાવીસ વર્ષમાં, અંગ્રેજમાં કહે છે તેમ પુલ નીચેથી ઘણું પાણી વહી ગયું. પાણી વહેતું રહે તો નિર્ભળ રહે. પણ દર કલાકની પેલી બે મિનિટ પૂરતું પાણી જરા ડહોણું કેમ બની ગયું એના થોડાક, સત્યના રંગ રંગાપેલા દાખલાઓની વાત કરીએ.

૧. તું તો જાણો છે કે પહેલેથી જ મારું બોલવાનું ઓછું. સત્તાવીસ વર્ષ પર તારી સાહેલીઓ આગળ વખાણ કરતાં તું થાકતી નહોતી કે હું કેટલો શાંત છું. હવે તારી દૃષ્ટિએ હું મુંગોમટ થઈને બેસી રહું છું.

૨. સત્તાવીસ વર્ષ પહેલાં કોઈ સત્તારી સાથે પણ જરા નિકટતાથી વાત કરતો ત્યારે દૂરથી પણ તારા કુંફડા મને આકુળબ્યાકુળ કરી મૂક્તાં. હવે સાવ નિઝૂર થઈને તું ટોણા મારે છે, 'તારે જે કરવું હોય તે કર. જાણું છું તને કોઈ સંઘરવાનું નથી.'

૩. શરૂશરુમાં ઓફિસેથી પાંચ વાગે પાછો ફરતો તો યે તું અધીરી થઈ જતી. હવે સાતે ઘર આવું તોયે તું બારણો દેખાતી નથી જ. અને પછી ઘરમાં ક્યાંક ભટકાઈ જાય ત્યારે વળી ચાબખો મારે છે 'કેમ આજે ઓફિસ વહેલી બંધ થઈ ગઈ?'

૪. યાદ છે પેલા હિવસો જયારે મારી પેટતૃસિ માટે તું કેવી આતુર ઊથલપાથલ કરી મૂકતી'તી? હવે તો લંચના સમયે કેટલી નિર્વેપતાથી પૂછે છે, 'ગઈ કાલનું ભીડાનું શાક પડ્યું છે એ બ્રેડની સ્લાઇસ સાથે ચાલશે ને?' સમયની બલિદારી તો એ છે કે હું જવાબ આપું તે પહેલાં તું અદૃશ્ય થઈ જાય છે

૫. મને યાદ છે સમપદીની યાદ તાજી એ વર્ષોમાં મારાં નસકોરાંને કારણે તારી ઊધ ઊડી જતી તોયે તું મારી દયા ખાતી, 'બિચારો કેટલો થકી જાય છે!' હવે, હું સાથે જ થાકી જાઉં છું ત્યારે મારાં, કવચિત જ બોલતાં નસકોરાં તને ઘરડંટી થઈ પડ્યાં છે.

૬. આપણાં વિવાહ પછી તું કેટલી ગર્વિત રહેતી હતી કે મારા નામ પંકજનો અર્થ કમળ થાય: મારો પંકજ તો પવિત્ર, પ્રેમથી પ્રજ્વલિત, સત્તાવીસ વર્ષ પછી હવે તારી દૃષ્ટિએ પંકજ એટલે કાદવામાં જન્મેલો, કાદવમાં ઉછરેલો

ચાલ, એ બધી બે મિનિટની વાતોને વાળીને શેતરંજી નીચે સરકાવી દઈ આપણે સત્તાવીસ વર્ષ પર કરતાં હતાં એનાં જેવી, બાકીની અકાવન મિનિટની વાતો કરું. પણ એવી વાતો ઉપાડવાનોએ ઘણો સંકોચ થાય છે. પ્રિય નેહા, મને ડર છે કે:-

સત્તાવીસ વર્ષ પછી હવે તને જો કરું કે પ્રિયે, તારા રૂપાળા મુખારવિંદને જોઈને મને અમારાની ઘોર અંધારી રાતમાં પણ ચાંદની પ્રતીતિ થાય છે તો, તો, તું મને વેવલો કહેશે, મને ચાંપલો કહેશે અને મારી ઉતેજના પર ઢંકું પાણી રેરી દેશે.

સત્તાવીસ વર્ષ પછી હવે તને જો કહું કે પ્રિયે, તારા ખોળામાં માથું મૂકું છું ત્યારે મારા માના ખોળાની શાંતિ યાદ આવે છે તો તો મારું માથું હડસેલીને તું કહેશે તો જા તારી મા પાસે...

સત્તાવીસ વર્ષ પછી હવે તને જો કહું કે પ્રિયે, રસોઈમાં સબરસ નાંખતા તારા હાથની હરિકાઈ કોઈ ના કરી શકે તો તો 'મારી મા જેવી દાળહોકળી બનાવતાં તને આવડતું નથી' એવી એક વાર, માત્ર એક વાર કરેલી મારી નિખાલસ ટકોરને કટાકથી સણસણાતો ચાબખો બનાવી વારી દેશે.

સત્તાવીસ વર્ષ પછી હવે તને જો કહું કે પ્રિયે, તારાથી વિખૂટો પડું છું ત્યારે મને કંઈ ચેન પડતું નથી તો, તો મારા પર જુઝાણાનો આરોપ મૂકીને મને લાઈ ડિટેક્ટર ટેસ્ટ લેવા ઘડેલશે.

બે મિનિટની વાત કરું કે અકાવન મિનિટની, ધંઠીના બે પડની વચ્ચે હું પિસાતો હોઉં એવી પીડા થાય છે. પ્રિય નેહા, તું જ મને આ ધર્મસંકટમાંથી બહાર કાઢ. પ્રિય નેહા, તું તો બહુ ચંતુર છે, હોશિયાર છે. તને આમાંથી ઉપાય સૂઝશે જ. કદાચ, એકાદ ટકો તને કોઈની મદદની જરૂર પડે તો ત રીતી સહેલીઓને પૂછી જોજે. આ કંઈ આપણાં એકલાનો કિસ્સો નથી. મંજરી અને મધૂર, દિવ્યા અને પીપૂષ એ બધાંનો કિસ્સો પણ એવો જ. આવ ભાઈ હરખા, આપણે બધા સરખા.

પ્રિય નેહા, સાચું કહું? એક વાતનો અનહદ આનંદ છે કે તારી ફોઈબાએ તને નેહા નામ આખું. તું કેકેયી કે મંથરા કે ફૂલનદેવી હોત તો?

લિ.

સત્તાવીસ વર્ષ પછી પણ

દર કલાકની

પેલી સરેરાશ અકાવન મિનિટ માટે

તારો, સદાનો, આભારી

પંકજ

બનો બમ્બઈની બાબુ!

મલય ભંડ

(મારો મમરો: તમારે મુંબઈમાં મુંબઈગરા થઈ ભળી જવું છે? બસ, બમ્બેયા હિન્દી બોલવા લાગો અને લોકો માની જશે કે 'અપનેવાલા આદમી હૈ, ભીડુ'. બધા જ ડાયાલોગ હિન્દીમાં મારવાની જરૂર નથી. બોલતાં બોલતાં, તક મળતાં નીચેના શબ્દ પ્રયોગોની અવારનવાર છાંટ મારવા લાગો એટલે તમે પાકા 'બમ્બઈ ફૂલબના મેમ્બર' તરીકે ખ્પો! મલય ભંડ આના થોડા કીભિયાઓ દેખાડે છે. બસ પછી અલીગઢ યૂનિવર્સિટીમાંથી મુંબઈનો ડિપ્લોમા લેવાની જરૂર નથી.)

1. Here's a minor problem
અરે યાર, વાંધા હો ગયા.
2. There's a big problem
અરે યાર, ઝોલ હો ગયા
3. There's a huge problem
અરે યાર, રાડા હો ગયા
4. You'll be surprised .
એકદમ છિલ જાયેગા તૂ
5. I am going out of this place
ચલ આપુન કાલ્ટી મારતા હૈ.
6. Don't make a fool of others
દેખ , તૂ શેન્ડી મત લગા સબ કો
7. Just get out of here, you wise guy!!
ચલ એ શાને, હવા આને દે
8. I am not a stupid out here
આપુન ક્યા અલીબાગ સે નહી આયા
9. There 's some misunderstanding
અરે કુછ ગલત ફાયિમલી હો ગઈ
10. Do you drink everyday?
તૂ ક્યા રોઝ ફુલ-ટુ હોતા હૈ?
11. See, You are afraid..
દેખ , તેરી તો ફટ ગઈ
12. Shall I just bash you?
એ, દૂ ક્યા ખર્ચ પાની ?
13. Just take him in a dark corner
ઉસે જરા ખોપચે મેં લેકે જા
14. Oh .. What a beautiful lady !!
ક્યા ઝકાસ આઈટમ હૈ યાર!
15. What a unbelievably sexy lady!!
ક્યા રાપચિક માલ હૈ યાર!
16. Don't just bluff? OK?
એ, જ્યાદા રાગ મત દે
17. Ya..she is staring at you.. buddy!!!
ક્યા સહી લાઇન દેતી હૈ, લિઝુ!!
18. Don't take much tension..
જ્યાદા લોડ નહીં લેનેકા, ક્યા?
19. Your clothes are oh, so loud!!!
ક્યા ઝગમગ (ઘિન્યાક) પહેના તૂને?
20. I don't care about it much..!!
અબે યાર , હટા સાવન કી ઘટા
21. Please don't bore me?
જ્યાદા પક્કા મત બે તૂ
22. All this must be done without anyone's notice
સબ કામ સૂમદ્દી મેં હોના ચાહીયે?
ક્યા?

ક્યા લિઝુ ....કેસા લગા?

Sorry!

કિશોર રાવળી

કિશોર રાવળી

અરધી સઢી પહેલાં પહેલાં એક જાપાનીજ ફિલ્મ જોયેલી. ફિલ્મ જાપાનીજ, નામ જાપાનીજ, વાર્તાલાપ જાપાનીજ અને સબટાઈટલનો જમાનો નહોતો આવ્યો એટલે શબ્દો સમજાય નહીં પણ ફિલ્મ મનમાં ખૂબ જ વરી ગયેલી. બે વર્ષ પહેલાં તેના ખોખાં પર એક વાર્તા રચી. બીજા વિશ્વયુદ્ધની ભૂમિકા બદલી અમદાવાદમાં થયેલો ઘરતીકુપ બેસાર્યો અને 'દૈવના દીવેલ' લખાણી, પ્રકાશિત થઈ, અને વાચકોને ગમી ખૂબ જ.

એમજ ક૦૧૦ના દાયકામાં એક અંગ્રેજ રહસ્ય કથા વાંચવામાં આવી ગઈ. અંતમાં બેભાન કરી નાખે એવો રહસ્યરસ્ફોટ હતો. વાર્તાનું હાઈ મનમાં વરી ગયેલું પણ કોઈ નામોનિશાન યાદ નહીં રહેલાં. એ પરથી ઘડાઈ 'લેવડાયડ' વાર્તા જેમાં બેસાડ્યાં જમકુ માશીને અને પાછળ વઠવાણી જવનિકા અપી. એ પણ વાચકોમાં પ્રિય થઈ.

ગયા વર્ષ એક મિત્ર ઈંદ્રભાઈએ 'દૈવના દીવેલ' વાંચી. પ્રશંસા કરતાં એમણે કહ્યું, "કિશોરભાઈ, આ તો યૂકિવારિસુની વાર્તા નથી?" અને જાપાનીજ ફિલ્મનું ભુલાયેલું નામ મગજમાં જબક્યું. નામનો અર્થ પણ કોઈ જાણકારને પૂછી જાણી લીધો-'હિમ પણ કયારેક પીગળે છે'

મારો વાર્તા સંગ્રહ 'અમે ભાનવગરનાં' વાંચી મિત્ર ઈંડ્ર ગુણ્યાએ ગલગાલિયાં થાય તેવું ધણું કહ્યું પછી કહે, "આ પેલી 'લેવડાયડ' તો અંગ્રેજ વાર્તા છે. મેં તેના પરથી વીસેક વર્ષ પહેલાં એક ગુજરાતી નાટક લખ્યું હતું અને ભજવ્યું પણ હતું. તાલિયાં પણ જોરદાર પડી હતી." પણ આગળ પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે એમને વાર્તાનું નામ, લેખકનું નામ, ક્યાં, ક્યારે વાર્તા વાંચી એ યાદ નથી. કોઈને યાદ આવે તો જણાવશો?

સામાન્ય રીતે બીજાઓની કૃતિઓ અપનાવી તરજૂમો કે રૂપાન્તર કરું ત્યારે અચૂકજ એ વિષે નિર્દેશ કરું જ છું. બીજાઓની કૃતિઓ વાપરતાં મૂળ લેખકની પરવાનગી ન લો કે એનો ઉદ્દેખ પણ ન કરીએ તો એ મોટો દોષ ગણાય છે. મૂળ કર્તાનું નામ યાદ નથી એ બલાનું સ્વીકાર્ય નથી, નથી અને નથીજ! ભાવના ભલે ગમતાનો ગુલાલ કરવાની જ હોય પણ વાતનું મૂળ વસ્તુ મારું નથી એ તો કહેવું જ જોઈએ! ('ગમતાનું ગુલાલ' શબ્દો મકરંદ દેનેના છે એ કહી દઉં?)

Sorry!

થોડા ઊણાં રહો, લગરીક ઘનચક્કર- એક ગીતાંજલિ
સ્ટીવન જોખ્ય

(મારો મમરો: ક્યારેક, ક્યાંક એવો સુંદર લેખ વાંચવા મળે કે તમે એના શબ્દોથી અને શબ્દોની પાછળની મધુરતાથી અવાકુથી જાઓ અને ગીતની કક્ષામાં મૂકવાનું મન થાય. એટલે આનું મથાળું 'ગીતાંજલિ' રાખ્યું. સ્ટીવન જોઝ એટલે હોમ-કમ્પ્યુટરને સુરેખ બનાવી ધરના રાચ જેવું સુરેખ કર્યું અને દુનિયાને આર્થ્ય. નવા વિચારો, નવાં રૂપો, અને એની પાછળ એક સુરેખ - અંસ્થોટિક મારે બીજો કચો શબ્દ વાપરવો? - ડિઝાઇન એના જીવનમાં મહત્વનાં રહ્યાં છે.

સ્ટીવન જોઝ અદ્ભુત માણસ છે. કમ્પ્યુટરને લોકભોગ્ય બનાવનાર એક દૃષ્ટા. ટેક્નિકલ સૂજ તો ખરી પણ ટેક્નોલોજી સાથે સૌદર્યનો સમન્વય કરવામાં બહુ આગ્રહ રાખનારો માનવી. જગતને અપ્યલ કમ્પ્યુટર આપ્યું, વિન્ડોઝ જેવી લોક-સહજ સિસ્ટમ (આમ તો ઝરોક્સ કંપનીનું સર્જન છે પણ) હોમકમ્પ્યુટર માટે રૂપાન્તર કરી સૌને ચમકાવનાર પણ એ જ. જ્યાર્થી લુકાસની અડબિયાં ખાતી કમ્પ્યુટર અનિમેશન કંપની 'પિક્સાર'ને સંજીવની આપનાર પણ એ. કમ્પ્યુટરના ક્ષેત્રમાં નવાં નવાં વિચારો લાવનાર એ અવ્યલ નંબરના સર્જિક સ્ટેનફર્ડ યુનિવર્સિટીમાં કૉન્વોકેશન વખતે આપેલ એક વક્તવ્ય અહીં રજૂ કરું છું. એના શબ્દો મારી ભાષામાં નીચે મૂકું છું.)

આજે મારે મારી જિંડગીમાં બનેલી ગણ નાની નાની વાતો જ કરવી છે. બસ ગણ જ.

પહેલી વાત કાગળ પર દોરેલાં ટપકાંઓને જોડી તેમાંથી સુંદર આકૃતિ બનાવવાની વાત.

હું રીડ કોલેજમાં નિયમિત વિદ્યાર્થી તરીકે ભાગ્યો અને છ જ મહિનામાં નિયમિત થવાનું માંડી વાયું.. બીજા ૧૮ મહિના, જવું હોય ત્યારે જવું અને જે શીખવું હોય તે શીખવું એમ થોડું વધુ લંબાયું. અને અંતે એ વિચાર પણ માંડી વાય્યો. શા માટે?

કરણો મારા જન્મ પહેલાંના છે. મારી જન્મદાત્રી મા અપરિણીત, કોલેજ જતી કન્યા હતી અને મને દટક આપી દેવા વિચાર્ય. એના મનમાં એક વસ્તુ બહુ ચોક્કસ હતી કે મને દટક લેનારાં માબાપ પણ કોલેજમાં ભણેલાં માનવીઓ હોય એટલે મારા જન્મ પહેલાં જ એક વકીલ અને તેની પત્ની મને દટક લેશે એવું નક્કી થઈ ચૂક્ક્યું. તકલીફ એક જ થઈ કે મારો જન્મ થયો ત્યારે એ લોકોએ નક્કી કર્યું કે એમને દીકરા કરતાં દીકરી લેવાનું મન વધુ હતું. એટલે વેઈટિન્ગ લિસ્ટ પર હતાં એવાં મારાં (આજનાં) માબાપ પર મધરાતના ફીન આવ્યો. "એક છોકરો મળે એમ છે. સ્વીકારશો?" જવાબ "અલભતા" એમ મળ્યો. મારી જન્મદાત્રી માને ખબર પડી કે મારી મા કદી કોલેજનાં પગથિયાં ચડી નહોતી, મારા પિતા તો હાઈસ્ક્વુલમાંથી પણ ગ્રેજ્યુએટ નહોતા થયા. મારી જન્મદાત્રી માણે કાગળિયા પર સહી કરવા ના પાડી. જ્યારે મારા (આજનાં) માબાપે ખૂબજ કાકલૂદી સાથે વચન આપ્યું કે ગમે તે રીતે મને તો એ લોકો કોલેજ મોકલશે જ ત્યારે કાગળિયાં થયાં.

ત્યાર પછી ૧૭ વર્ષ હું કોલેજમાં ગયો. પણ અસમજમાં મેં બહુ ખર્ચણ કોલેજ પસંદ કરી અને મહેનતથી રોટલો રળી ખાનાર મારાં માબાપની બધી બચત મારા ભણતર પાછળ જ જવા લાગી. છ મહિના પછી મને એ વર્થ લાગ્યું. જીવનમાં શું કરવું અની મને કોઈ ગતાગમ નહોતી અને આ કોલેજનું ભણતર એમાં કાઈ રીતે ફાળો આપી શકે એનો કોઈ નકશો પણ હાથવગો નહતો! અને હું મારા માબાપની બધી કમાણી આમાં હોમતો હતો. બધું બરોબર પાર ઊતરી જશે એવી એક શ્રદ્ધાંથી મેં કોલેજ છોડી દીધી. એ વખતે તો મનમાં થોડી બીક તો હતી પણ એ મારા જીવનનો એક મહત્વનો નિર્ણય નીવડ્યું. હું મને ન ગમતાં વિષયો ભણવાના છોડી, મનને રૂચે એવા વિષયોના વર્ગો લેવા લાગ્યો.

એ સમય બહુ થનગનાર કરી મૂકે તેવો નહોતો. મારે હોસ્પિટમાં કોઈ રૂમ નહોતી એટલે મિલોની રૂમમાં ભોય પર સૂર્ય રહેતો. ખાલી થયેલી, ફંકાયેલી કોકોકોલાની બાટલીઓ પાંચ પાંચ સેન્ટમાં વેચી જમવાના પૈસા બનાવતો. દર રવિવારે સાત માઈલ પગપાળા ચાલી હરે કૃષ્ણ મંદિર પર સરસ મફત ભોજન માટે પહોંચી જતો. અને મજા આવી ગઈ! કુતૂહલ અને અંત:કરણનો અવાજ દોરે ત્યાં દોરાણો અને મારાં ભવિષ્ય માટે એ ખૂબ જ ફળદાયક નીવડ્યું. એક જ ઉદાહરણ આપું.

મારા મંત્ર મુજબ આખા દેશમાં રીડ કોલેજ 'કુલીગ્રાઝી', સુંદર મરોડવાળા અક્ષરો લખવાની કળા, ઉપર સૌથી સારો અભ્યાસક્રમ આપતી. આખા કંપ્યુસમાં દરેક પોસ્ટરો, દરેક પાટિયાં સુંદર અને સાફ, ઘૂંઠેલા અક્ષરોમાં દીપતાં. મેં કેલિગ્રાઝીનો કોર્સ લેવા નક્કી કર્યું. હું 'સેરિફ' અને 'સાન્સ સેરિફ' નો ભેદ સમજ્યો, શબ્દના બાજુના બાજુના અક્ષરો વચ્ચે માપસરના ઓછાવતા અંતર જગ્યાવાથી એ વાંચવું વધુ સહેલું,

કિશોર રાવળી

નયનમનોહર બને છે એ સમજ્યો અને શીખ્યો. આ કળા પાછળ સદીઓનો ઈતિહાસ હતો, સૌદર્ય હતું અને એક હોડી કલાદૃષ્ટિની ગળથૂથી હતી - વિજ્ઞાન ન કરી શકે તેવું હતું. હું મંત્રમુંઘ થયો.

મારા જીવનમાં આ ઉપયોગી થાય તેવો કોઈ સંભવ નજરે નહોતો. પણ દસ વર્ષ પછીનું જ્યારે મેડિન્ટોશ કમ્પ્યુટર બનાવતો હતો ત્યારે આ બધી વાતો મનમાં જાગૃત થઈ આવી. અને લિપીઓમાં અમે એ કલાનો સમન્વય કર્યો. સુદર મરોડવાળા અક્ષરો દોરતું એ પહેલું કમ્પ્યુટર હતું. કોલેજમાં કેલિગ્રાફી ન શીખ્યો હોત તો આજે કમ્પ્યુટરમાં જુદી જુદી 'પ્રતિભા'વાળા અક્ષરો આદેખતી લિપીઓ સર્જાણી ન હોત. 'વિન્ડોઝ' એટલે મેન્યુની નકલ એટલે આજે ઘરે ઘરે વપરાતાં કમ્પ્યુટરોમાં પણ મેક જીવા ફોન્ટ આવ્યા નહોત. અલબત્ત, મેં કેલિગ્રાફીના વર્ગો ન લીધા હોત તો આમ ન થાત તેવું માનવાની જરૂર નથી. ટપકાંઓ જોડાને તેમાંથી સર્જાયેલી આકૃતિઓ બન્યા પછી જ ઉપસી આવે છે, પહેલાં નહીં. અગઉંબગડમાથી સુદર આકૃતિ બનશે એવી શ્રદ્ધા જરૂરી છે -- પછી કહો તેને શ્રદ્ધા, કર્મ કહો, જીવન કહો કે નસીબ કહો. એ શ્રદ્ધા મને બહુ પોષક નીવરી છે

મારી બીજી વાત. એ વાત છે મનગમતા કામની.

હું નસીબદાર હું. મને શું કરવું ગમે છે તેણી ભાળ મને બહુ યુવાન વયે થઈ ગઈ. વૉઝ (વોઝ્નીઆક, સ્ટીવનો દોસ્ટ - કમ્પ્યુટરમાં બને એ સાથે સાથે પ્રથોગો કરેલા) અને મેં 'અ૱પલ' કમ્પ્યુટર મારાં માખાપના ધરના ગરાજમાં બનાવવાનું શરૂ કરેલું. તનતોડ મહેનત કરતાં દસ વર્ષ બે જાણાની કંપનીમાંથી ૪૦૦૦ માણસ અને ૨૦ બિલિયનની કંપની બની ગઈ. હું તે વખતે ત્રીસ વર્ષનો હતો. અને ત્યારે મને મારી કંપનીમાંથી પાણીનું મળી ગયું. પોતાનીજ કંપનીમાંથી પાણીનું કેમ મળે? જુઓને, અ૱પલ આટલી મોટી કંપની થઈ એટલે એને ચલાવવા એક બીજા, ખૂજ બુદ્ધિશાળી માણસને મારી સાથે કામ કરવા મેં લીધો. એકાદ વર્ષ તો એ સારું ચાલ્યું. પણ પછી અમારા બશેની કમ્પનીના ભવિષ્ય વિષેની વિચારસરણી જુદી દિશાઓમાં ફાંટી. કમ્પનીના ડાઇરેક્ટરોએ એ નવા માણસની તરફેણ લીધી અને હું દ્યુરી થયો. મારી જિંદગીના કંન્ડ જેવી એ પ્રવૃત્તિમાંથી અળગા થવું પર્યું. હું છિન્ન બિન્ન થઈ ગયો.

શું કરવું એ સમજ નહોતી પડતી. નવા વિચારો ફણગાવવાની અમેરિકન પ્રશાલિકાનો રાજ્યદંડ જાણે કે મારા હાથમાં આવ્યો અને એ બીજાને સોંપવાને બદલે મારા હાથમાંથી પડી જવા દીધો એવું ભાસ્યું. સમસમતી, કારમી નિષ્ફળતા અને આટલું જાહેરમાં? ધીર ભર મને કેલિફીનીઆ છોડી ભાગી જવાનું મન થઈ આવ્યું. અને ત્યાં ધીરેથી મને ખ્યાલ આવ્યો કે જે કામ કરવામાં મને આનંદ આવતો હતો તે આનંદ હજુ પણ એટલો જ અકંધ અને અણીશુદ્ધ હતો. 'અ૱પલ'ની ઘટનાઓને લીધે એમાં કોઈ ઓટ આવી નહોતી. મેં એકદે એકથી શરૂ કરવા વિચાર્યુ.

તે વખતે તો ખ્યાલ નહોતો પણ આજે હું માનું હું કે અ૱પલમાંથી બરતરક થયો એ મારે માટે એક મોટા ફાયદાની વાત બની ગઈ. સફળતાના બોજામાંથી મુફ્ત થઈ નવો નિશાળિયો બનવાની હળવાશ અનુભવી, માણી. અને હું મારા જીવનના, એક બીજા સર્જનાત્મક તબક્કામાં પ્રવેશ્યો.

અને બીજાં પાંચ વરસમાં મેં નવી કંપની 'નેક્સ્ટ' શરૂ કરી અને પછી 'પિક્સાર'. એ દરમિયાન એક અદ્ભુત વ્યક્તિત્વના પ્રેમમાં પડ્યો અને એ લોરિએટ મારી પત્તી બની. 'પિક્સાર' દુનિયાની પહેલી, કમ્પ્યુટર અનિમેશન, કમ્પ્યુટરથી કાર્ટૂન ફિલ્મ બનાવવાવાળી કમ્પની બની. આજે એ ક્ષેત્રમાં દુનિયાની સૌથી મોખ્યરાની કમ્પની ગણાય છે. અંપલે નેક્સ્ટને બરીઠી લીધી અને એ રીતે ફરી પાણો અ૱પલમાં સંકળાયો. 'નેક્સ્ટ'માં કરેલા અવનવા પ્રથોગોને 'અ૱પલ'ની પ્રોડક્ટમાં વણી લીધા. લોરિએટ અને હું સુખી દાંપત્યને ભોગવવા લાગ્યાં.

'અ૱પલ'માંથી છૂટો થયો ન હોત તો આ કશું બન્યું ન હોત. એક ઘૂંટો કડવો નીકળ્યો પણ દર્દિને એની જ જરૂર હતી. જિંદગી ક્યારેક માથા પર અધમણિયા ફેંકે છે પણ જો શ્રદ્ધા ટકાવી રાખો તો બધું પાર પડશે જ. હું અંતરથી માનું હું કે મારી ગાડી પંજાબ મેરીલની ગતિએ મારમાર ઊપરી કેમકે હું કરું હું તે મને અત્યંત આનંદપ્રદ છે. પ્રેમ ખોળી કાઢવો જરૂરી છે -- જેટલો પ્રેમીનો એટલોજ કામનો પણ. જીવનનો મોટા ભાગનો સમય તમે તમારા વ્યવસાયમાં ગાળો છો. અને એમાં તમને આનંદ મળે એટલે રાક્ષણ! અને સરસ કામ કરવાનો કિભિયો એ કે જે કરો છો અને ખૂબ માણસું. ગમતું કામ મળ્યું ન હોય તો સતત શોધતા રહો. 'ચાલશે' એમ કહી મન મનાવી લેવાનું છોડો. મનગમતું મળી જશે ત્યારે તમને આપોઆપ જ ખબર પરી જશે કે ભાઈ આ જ મારું ક્ષેત્ર, બસ આ જ.

મારી ગીજ વાત મૃત્યુ વિષેની છે

હું ૧૭ વર્ષનો હતો ત્યારે ક્યાંક વાંઘેલું, "આજે તમારા જીવનનો આ આખરી દિન છે એમ માનીને જીવશો તો ક્યારેક તો એ વાત સાચી પડશે." મારા મન પર એની ઊરી અસર થઈ. રોજ ઊરીને હું અરીસામાં જોઈ મને પૂછું કે આ મારો છેલ્લો દિવસ હોય તો આજે જે કરવા ધાર્યું છે તે કરવાની જરૂર છે ખરી?" જવાબ 'ના' મણે તો કંઈ ધરખમ ફેરફાર કરવાની જરૂર છે એમ માનવું.

હું મરવાનો તો છું જ એ વાતની સતત યાદ મને ઘડા નિર્ઝયોમાં કામ આવી છે. બધી બહારની મહત્વાકંશાઓ, બધું અભિમાન, ભૂલ કરી બેસવાની ભીતિ કે ક્ષોભ, બધું જ મૃત્યુ સામે ઓગળી જાય છે -- બાકી રહે છે માત્ર ખરી અગત્યની વાતો. તમે મરવાના છો એ વાત જ આપણને આપણે કંઈ ગુમાવવાનું છે એવી માન્યતાની ચુંગાલમાથી બચાવી શકે છે. તમે તદ્દન નગ્ન થઈને ઊભા છો, હદ્યના અવાજ સિવાય બીજું કશું સાંભળવાની જરૂર નથી.

એક વર્ષ પહેલાં મને કંન્સર નીકળ્યું. સવારે સાડા સાતે સ્કેન કરાયું. પેન્કીઆસનું કંન્સર સ્પષ્ટ હતું. અને પેન્કીઆસ શું છે તે મને ખબર જ નહોતી. ડૉફ્ટરોએ કહ્યું કે આ જાતના કંન્સર માટે કોઈ ઈલાજ છે જ નહીં. ગ્રાસથી છ મહિના કરતાં વધુ જીવવાની કોઈ શક્યતા નહોતી. મારા ડૉફ્ટરે ધરે જઈ મારાં કાગળોને વ્યવસ્થિત કરવાની સલાહ આપી. મરણ નજીક છે એ કહેવાની આ ડૉફ્ટરોની પરિભાષા છે. કહેવા તો એ માગે છે કે ભાઈ, તમારે આવતા દસ વર્ષમાં છોકરાંઓને જે કહેવું હોય તે થોડાજ સમયમાં, સક્રેપમાં કહેવાનો ગ્રયત્કરો. કહેવા એ માગે છે કે તમારા ગયા પછી કુંદુંબને બીજી કોઈ તકલીફો ઓછામાં ઓછી પડે એ માટે જે જેટલું જેટલું વ્યવસ્થિત કરી શકો તે કરી નાખો. કહેવા એ માગે છે કે 'આવજો' કહેવા શર્દો શોધો.

ડૉફ્ટરના એ નિદાન પર વિચારતાં મારો દિવસ માંડ કાઢ્યો. તે જ દિવસે સાંજે બાધોખી કરાવી. મારા ગળામાં ટ્યૂબ નાખી, હોજરીની પેલી પાર આંતરડામાં જઈ ઊકિયું કરી એક સોયથી પેન્કીઆસને ખોતરી થોડા સેલ એકઠા કર્યો. હું તો ભાનમાં નહોતો પણ મારી પણીએ કહ્યું કે એ સેલને માઈકોસ્કોપ તળે જોઈ ડૉફ્ટરની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ આવી ગયાં, કેમકે મને જે કંન્સર થયું હતું એ ભાગે જ જોવા મળે એવું, સર્જરીથી અંજામ લાવી શકાય એવું કંન્સર હતું. બસ, એ સર્જરી કરાવી અને હવે હું સાવ નિરોગી છું.

મૃત્યુની લગોલગ આવી પહોંચવાનો મારો આ પહેલો અનુભવ હતો. આશા રાખું કે થોડા દસકાઓ તો એના ઉથલા વગર નીકળી જાય.

કોઈને મોત ગમતું નથી, જેને સ્વર્ગ જવું છે એ લોકો પણ ત્યાં જવા મરવા નથી માગતા. અને ત્યાં જવાનાં તો આપણે સહુ. કોઈ એને ઠેલવી નથી શક્યું. અને એમ જ હોવું જોઈએ કેમકે મોત એ જીવનની અણમોલ ફૂતિ છે. જીવનમાં પરિવર્તન લાવવાનો એક ક્રીમિયો છે. જૂનું ઊભેડી નવા માટે જગા કરે છે. આજે તમે 'નવા' ધો પણ નજીકના ભવિષ્યમાં તમે વૃદ્ધ થશો અને તખ્તો ખાલી કરી જવો પડશે. ભલે થોડું નાટકીય લાગે પણ સો ટકા સાચું છે.

તમને સમયની મર્યાદા છે. બીજાંની જિંદગી જીવી એ વેડફી નહીં નાખતાં. પૂર્વગ્રહો અને પ્રશાલિકાઓ ફગવી દો કેમકે એ બધાં બીજાંઓની માન્યતામાંથી ઘડાયેલાં છે. બીજાંઓના અભિપ્રાયોના ધોંઘાટમાં તમારો અંતનર્દિષ્ટ સાંભળવો ગૂમાવતાં નહીં. મનમાં ઊગે અને સ્ફૂર્તે તે કરવા અચ્યકશો નહીં. તમારું મન જાણે કે અજાણે જાણો જ છે કે તમારે શું બનવું છે. બીજું બધું ગૌણ છે.

હું નાનો હતો ત્યારે એક અવનવું પ્રકાશન બહાર પડતું "The whole earth Catalog" જે અમારી પેઢી માટે એક ધર્મગ્રંથ હતો. એ સ્ટુટ્ટર્ટ બ્રેન્ડ નામના માણસનું સર્જન હતું. એ પ્રકાશનમાં કવિત્વની છાંટ હતી. એ ૧૯૮૦ની વાત છે જ્યારે કોઈ કમ્પ્યુટરો નહોતાં, નહોતાં 'ડસ્કટોપ પાલિશિન્ગ'. એ પ્રકાશન ટાઇપરાઈટરથી, પોલેરોઈડ ક્રેમા અને કાતર અને સુંદરથી ઘડાતું. થોડું 'ગુગલ' જેવું, પણ 'ગુગલ'થી ઉપ વર્ષ પહેલાં. "The whole earth Catalog" આદર્શવાદી હતું, નવાં નવાં સાધનો, વિચારોથી ઊભરાતું હતું.

કિશોર રાવળી

" ntuj y:o fuxjtd'ના કંઈ કેટલાય અંકો બહાર પડ્યા અને પછી એનો પણ અંત આવી ગયો. એનો છેલ્હો અંક ૧૮૭૦માં બહાર પડ્યો. તે વખતે મારી ઉમર તમારા લોકો જેવી (કોલેજમાંથી ભાગીને બહાર પડતાં યુવક યુવતીઓ જેવી) હતી. તે અંકના પાછલા પૂઠે સવારના પહોરમાં બેતરોમાંથી જતો, વળાંક લેતો એક રસ્તો હતો, કોઈકને પર્ફિન પર નીકળી ત્યાં જઈ ચડવા મન થાય તેવો રસ્તો હતો. નીચે થોડા શબ્દો હતા. "થોડા ઊણાં રહો, લગરીક ઘનચક્કર!" " Stay hungry, stay foolish" એ તેમનો છેલ્હો સંદેશો હતો. અને મને હંમેશા એમાંથી પ્રેરણા મળી રહી છે.

આજે તમે સૌ નવી જિંદગીમાં પ્રવેશો છો ત્યારે હું પણ તમારે માટે એ જ આશા વ્યકૃત કરું છું.

થોડા ઊણાં રહો, લગરીક ઘનચક્કર!.

મનમાનીતી

Tulips and bread

આ એક મોજલું મૂવી છે. પશ્ચાદ્ભૂ ઈટાલીની છે. મીમો એક ખંબર છે અને એના ભાઈ સાથે ભાગીદારીમાં ધંધો ચલાવે. ખંબિંગ એટલે એની દુનિયાની સીમા. એથી વધુ એને કંઈ સૂર્યે નહીં. તેની પત્ની રોજાલ્બા, દુનિયાની ૮૫ ટકા પત્નીઓની જેમ ઘરના કામની, છોકરાઓના ભાષાતરની, વરની ચાર્ચિતચર્ચણ ટોફ્સ પર હસવાની યાતનામાં ફ્યાયેલી, જિંદગીનું હોકાયેન્ટ અને નકશો ગુમાવી બેઠેલી. રોજાલ્બાને બિચારીને એક મોટી તકલીફ એ કે હાથમાંથી વસ્તુઓ વારંવાર પડી જાય અને એના વરને પુરુષજાતિ કેટલી મહાન એનું પ્રતિપાદન કરવાની તકો આપે!

આખું કુટુંબ (એટલે એ બે જણા અને બે છોકરાંઓ, મીમોનો ભાઈ અને ભાઈની વહુ) વુક્કશનમાં ફરવા નીકળી પડે છે. વચ્ચે એક જગ્યાએ પાણીપેસાબના વિરામ માટે બસ પેસ્કારા ગામના એક સર્વિસ સ્ટેશન પર ઊભી રહે છે. બાથરૂમ જતાં રોજાલ્બાની વીઠી ટોઇલેટમાં પરી જાય છે અને એ વીઠી કાઢવામાં સમય નીકળતાં બાથરૂમ બહાર આવતાં એમની બસ ઉપરી ગઈ હતી. મીમો બસમાં જ હતો અને રોજાલ્બા પાછળ રહી ગઈ એ ખંબર પણ પૂરી, પણ રોજાલ્બાને પાઠ ભાષાવવાને માટે બસ વાળાને થોડી મિનિટ બસ રોકવાનું કહેતો નથી.

મીમોએ પોતાનો સેલફોન નંબર બદલી નાભેલો એટલે ફોન પર કોન્ટ્રક્ટ થતો નથી અને માંડ થયો ત્યારે મીમો પહેલાં તો ધૂળ કાઢી નાખે છે. થાકીને રોજાલ્બા 'હું આવતી કાલે ટ્રેઈનમાં ઘરે આવી જઈશ' એમ વચ્ચે આપે છે. પણ રોજાલ્બા એ રોજાલ્બા. બીજે દિવસે એ ગામ પેસ્કારા જોવા નીકળી પડે છે અને એ જોવામાં ટ્રેઈન ચૂકી જાય છે.

મનમાં કંઈ સોલો આવે છે એટલે રોજાલ્બાને થાય છે કે વેનિસ જોયું નથી તો એ જોવા ઉપરું. કોઈની ગાડીમાં રાઈડ લઈને વેનિસ પહોંચી રાતવાસો કરવા કોઈ જગા શોધે છે અને ભૂખ લાગતાં કોઈની ભલામણથી બાજુના રેસ્ટોરન્ટમાં જાય છે. એનો માલિક ફર્નાન્ડો બહુ દિલગીરી સાથે જણાવે છે કે રસોઈ કરતી બાઈને હોસ્પિટલ જવું પડ્યું એટલે 'ગરમ' રસોઈ નહીં મળે.

બીજે દિવસે એ વેનિસ જોવા નીકળી પડે છે અને ફિલ્મ ડાઇરેક્ટર આપણને વેનિસનું એક જુહુ જ દર્શન કરાવે છે. સરસ ફોટોગ્રાફી વેનિસની ગલીકૂદ્યીઓનું નયનમનોહર બિઝિટ્ટવ આપણી પાસે રજુ કરે છે.

પૈસા ખૂટી ગયાં હતાં એટલે રોજાલ્બા ફર્નાન્ડોની પાસે એક સસ્તા ભાવે રાતવાસો કરવાનો કોષ્ટો રજુ કરે છે અને કુણા દિલનો ફર્નાન્ડો પોતાના જ ફ્લેટમાં એક રૂમ તેને આપે છે. જીવન હારી ગયેલો અને નાસીપાસ થયેલો ફર્નાન્ડો, રોજાલ્બાના આવવાથી આપધાત કરવા લાવેલું દોરું અરપ્યુપથી સંતારી હે છે.

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

35

વેનિસમાં ભટકતાં રોજાલ્બા કોઈ ફૂલો વેચવાવાળાની ફુકાને 'Wanted a waitress' જહેરાત જોઈ તાં કામે લાગે છે. અને મીમોને એક પતું લખી મોકલાવે છે કે વેનિસમાં છું અને 'સમય મળ્યે' પાછી આવશે.

ધૂંઆકુંચા થતો, અને લાચાર બનેલો મીમો વેનિસમાં ક્યાં ભાળ કાઢવી એની મૂંગવણ અનુભવે છે. ખલમબરને ત્યાં નોકરી શોધતો એક જુવાન કૉન્સ્ટન્ટીનો મીમોને મળે છે. 'તારા હોંબી શું છે' એમ પૂછતાં કૉન્સ્ટન્ટીનો કહે કે એને ડિટેક્ટરે વાર્તાઓનો બહુ શોખ અને મીમોના મગજમાં બતી થાય છે. રોજાલ્બા સાથે સાઝે પડાવેલા એક ફોટાને કાપી રોજાલ્બાવાળો ભાગ આપી કૉન્સ્ટન્ટીનોને આપે છે. બચ્ચું નક્કી કરી રોજાલ્બાને ખોળી કાઢવા કૉન્સ્ટન્ટીનોને વેનિસ મોકલે છે.

કૉન્સ્ટન્ટીનોના સાહસો, પ્રયોગો, રોજાલ્બાના જીવનમાં નવા ભિત્રોથી સાંપડેલો આનંદ, ફનિન્ડોની દોસ્તી અને અંતે 'જરી' જવાથી રોજાલ્બા ઘરે પાછી ફરે છે-અને ત્યાં વાર્તાનો અંત આવતો નથી. અને આગળ ધૂપે છે.

જરા રમતિયાળ, ખુશનુમા વાર્તા આપણા જેવાં, બાલ્યાવસ્થાને વટાવેલાંઓને માટે પણ બહુ સુખદ પરીક્થા બની રહે છે. વેનિસ રૂભરુ ગયા ત લુધાનુભવ કરાવે છે ...

Almond

'નજમા'નાં ઉપનામે લખેલી એક અરબ નારીની આપવીતીની વાત, મૂળ ફુન્ચ ભાષામાંથી અંગ્રેજમાં અનુવાદ થયેલી હૃદય વલોવી નાખે તેવી આ વાત છે. એની નિખાલસત્તા અને ભાષાની ઉંડતા રજુ કરવા મારા ઘ્યાલ પ્રમાણે ગુજરાતીમાં શબ્દો નથી! અને એ ન કરી શકો તો અરબ દેશની નારીઓની વ્યથાની વાતો અધૂરીને અધૂરી જ રહી જાય! પરિચય તરીકે અંગ્રેજમાંથી જ એક પેરેગ્રાફ રજુ કરું?

I still long for a kiss sometimes, even today. Not one stolen between two doorways, hurried and clumsy, but slowly and peacefully given and received. A kiss on the mouth. A kiss on the hand. A bit of ankle, a detail of the temple, a perfume, an eyelid, a languid happiness, an eternity. From this time on, my fifty years are able to give birth. In spite of the menopausal hot flashes and pinnacles of rage. Smiling, I treat my ovaries as liars. Nobody knows I haven't made love in three years. Because I no longer have an appetite. I've left Tangiers to its own people. To German porno flicks picked up by satellite after midnight. To country bumpkins whose armpits smell and who puke up their beer in dark alleyways. To silly girls swishing their ass, who in chattering clusters get themselves picked up by a Mercedes stolen in Europe. To the imbeciles who wear the veil because they refuse to live in their time and are angling for paradise at half price.

સિંધી કઢી

કોકિલા રાવળી

સામગ્રીઓ

ક્રમ પ્રમાણાં	માપ	સામગ્રી
૧		મધ્યમ બટેટું, (નાના ટુકડા)
૧૦		ફણસી
૧		નાનું રીગણું, (નાના ટુકડા)
૧		ગાજર, (નાના ટુકડા)
૧/૨	ચમચી	મીઠું
૨	ચમચા	ઘી
૧	ચમચી	મેથી
૧/૨	કપ	ચાણાનો લોટ
૧/૨	ચમચી	ખમણેલું આદુ
૧		લીલું મરચું, (નાના ટુકડા)
૧/૪	ચમચી	હળદર
૧/૨	ચમચી	મીઠું
૬	કપ	પાણી
૪		પલાણેલા કોકમ
૨		ટમેટાં, (નાના ટુકડા)
૧/૪	ચમચી	આમલીની પેસ્ટ
૨	ચમચા	ઘી
૧		વધારનું લાલ, સૂકું મરચું
૧	ચમચી	જરું
૧/૪	ચમચી	લાલ મરચાનો ભૂકો
૧૦		ભીડા, (નાના ટુકડા)
૧		તિરખી મીઠો લીમડો
૨	ચમચા	તેલ
૧/૮	ચમચી	હિંગ

રીત

૧ બટેટા, ફણસી, રીગણાં અને ગાજરને બાઝી લો. અને તેમાં મીઠું નાખી મેળવી દો

ગુજરાતીના ચાહકોનું દ્વિમાસિક

કિશોર રાવળી

નવેમ્બર ૨૦૦૫ ૩૭

37

૨ બાજુમાં પાણી ગરમ કરો. ધીમાં મેથી નાખી કકડાવો અને પછી ચણાનો લોટ બદામી રંગ થાય ત્યાં સુધી શેડો. પછી આદુ, મરચાં, મીઠું, હળદર, લાલ મરચું નાખી ધીરે ધીરે ગરમ પાણી રેડતાં જાઓ. અને છેલ્લે બાંદાં શાક પાણી સાથે ઉમેરી દો. કોકમ, ટમેટા, આમલી નાખી દો.

૩ તેલમાં વધારનું મરચું, જીરું, સૂકું મરચું, છિંગ નાખી વધાર કકડાવો, અંદર ભીડા નાખી દો. ભીડા ચરી જાય એટલે કઢીમાં નાખી ઉકળો. જોઈએ તો કોથમીર નાખો.

વાચકો કહે છે

Darshana Maheta (Oak Park, IL)

Selection in this kesuda issue (#36) is extraordinary. One feels like re-reading.... Starting with "mamaro", "ManamAnitI" and all of the varta, kAvya collection to the lekh about "Kishor Parekh". Is there a photo book of his collection? I get touched by the transperency of feelings captured in black and white images, And he has an eye for capturing the same. Looking forward to knowing more artists and art lovers through your collection in Kesuda Issues.

Reading some poems ('chalane vadal' by Dhruv Bhatt and 'ArasanA mor' by Ramesh Parekh) I felt like sharing one of my poem with you all. Shravan has its own mood swings, from dhara to adhar, suraj to poyani.

ચંદ્રેશ ઠાકોર (નોર્થવિલ, મીશીગન)

તમારી "કેમ સગપણ ચીતરવાં?" વાર્તામાં ઊભા કરેલા અમુક ચિત્રોથી અને સ્વાભાવિક શબ્દોથી એક અવિસ્મરણીય અનુભૂતિ થઈ. ખાસ બે-ત્રણ પ્રસંગોપાત એ અનુભૂતિ આંખમાંથી અનાયાસે નીતરી પડી. સહજ ભીનાશ કરતાંયે વધુ જોરદાર રીતે!

એક તરફ, કેતકીની માફક મેં અનુભવેલી મારા નાનીમાની સ્નેહયાદ ફરી, મનોમન, અનુભવી. બીજી તરફ, મારાં ચશમાં 'સોડાની બાટલીનાં ત ગિયાં જેવાં ડાખિયા' (હેલ્પ નોટ!!) થાય ત્યારે, મારું 'કેતકી'સમ જરણું સૂકાઈ ના જાય એવી મહેન્દ્રા જાગી ઉઠી! વાર્તાના પાત્રો સાથે ઊભું થતું એ સાયુજ્ય એ તમારી કલમનો જાહુ. અને દાદીમાની યાદોને વાગોળવા કેતકી પછી ભાવનગર ગઈ એ સ્નેહની પરાકાણ તમારી સર્જનશક્તિનો જાહુ. ધ્યન્યવાદ! ...

વિરાફભાઈની "ઊલટી બાળ" નક્કર સ્વરૂપ લે તો એ એકવીસમી સદ્દીની નવલી અજાયબી થઈ રહે! કટાકમાં નહીં, પણ સાચા આનંદથી એમ માનું છું!

Mehul Patel (California)

It's been almost two years I wrote to you when I was studing at USC at that time. I read "mAro mamaro" section in the latest issue (#36) of Kesuda and not to regret later on I sat down to pen theses lines. I really appreciate the work you and your team is doing. You probably don't know but it helped a lot to me to be close with my country. For last 4 years I've been reading kesuda regularly. I have read some issues 10-15 times and "State-of-the-art" from Harnish Jani and "G.O.D" from Hiren Malani are my all time favorite articles.

Pancham Shukla (UK)

In the morning, at a stretch I gobbled up the entire issue of Kesuda. The reading it, chewing it again and again will last for couple of weeks more. The 'Utavalia-Dhokla' has already sparked the desire of eating 'garamaa-garam' 'khaman-dhokla'. I emailed the recipe to Krupa in her office and I am positively looking forward to have 'khaman-dhokla' this weekend.

As usual I liked all your articles and the natural dialect, the hikus by Panna Nayak. I loved the long poem by Dhruv Bhatt and story of Harnish Jani are quite refreshing. Viraf can translate the bite and the pain of black people in the plantations.

Mukesh Pandya (Rajkot)

Recently I had an opportunity to read the past issues of Kesuda, sent to me by one of my Gujarati friends. I was very happy to read some of the articles, though not so conversant in Gujarati. The literary work you are doing is of abstract in nature. Please accept my best wishes for your further issues.

Siddharth Shah

"Kesuda" is really a wonderful happening to internet Gujarati world. Each and every issue is fun to read. It brings back lots and lots of memories of "Vatan". You are doing a great job. Keep it up. Thanks for providing such a beautiful Gujarati reading on net.

Upendra Varma (Auckland New Zealand)

I just came to know about your online magazine just few days back. They are very wonderfully written, designed, painted and colored. I like them very much. ...I read "VAHALNU ZARANU" is very good in KEM SUGPAN CHITARAVA. The pdf format is very convenient too. Putting / editing on line you too taking too much trouble and effort. If I can be of help to you in making KESUDA , I will very much pleased to do it.

Poonam Raval (Fairfield Connecticut)

kem chho? Early morning mail jota kesudu sunghyu....majaa padi. 1. daadi ni varta hruday sparshi chhe and it also reminded me of my mom ...and I had tears in my eyes and in my heart....also, the editorial on 'Radio response' topic made me to Email you rightaway.(It's only 4.15am now)...Finally Viraf Kapadia's funny article was good, specially about mouse ni comment valu vakya. Kesuda made my Prabhat!

Varsha Dani (San Jose California)

Sept 2005 no issue vanchyo. Viraf Kapadiano joke vAnchava ni mazza avi gai, chaalo koike to bhavishya bhakhyu!

Kishor Parekh no (Ganjipa nu eak panu) article saras and intersting lagyo. Mara jeva ghanaa ne maatra kesudaa dwaaraa khabar padi ke Parekh jeva Gujarati paTrakar and photographer chhe.

"kem Sagpan chitarva?" varta vanchi mane maru mumbai yaad aavi gayu, a varsad ni season ma saanje station par chameli, jui and mogra na gajra khoob saras male chhe, I wish ke near future ma mumbai jay sakish, sagpan khoob saanchvi ne rakhva pade chhe karan ke khoob najuk hoy chhe!!!

'Vahu na valamana' ---varta ni Saurashtra ni bhasa gami, ei bhasa mithi hoy chhe-- a varta pan bhu gami. Thanks to Kesuda, reaching all of us with wonderful stories and thoughts. Tame phone par em kahelu ke jane tame tamara mate lakho chho avu tamane lage chhe, pan evu nathi, Kesuda ek madhyam chhe Guarati sahitya sathe bandhi ne rakhe chhe.